

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Eliška Huk Kloučková

**Právní režim Arktidy (mezinárodněprávní
aspekty režimu Severního ledového oceánu),
srovnání s právním režimem Antarktidy**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. 10. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 108 173 znaků včetně mezer.

V Sibřině dne 31. 10. 2023

.....
Eliška Huk Kloučková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. JUDr. Janu Ondřejovi, CSc., DSc. za návrhy, připomínky a cennou pomoc při vypracování této závěrečné práce.

Obsah

Úvod	1
1. Cíl práce a výzkumná otázka	2
1. Definice, historie a geopolitický význam oblastí.....	4
1.1. Definice Arktidy	4
1.2. Historie Arktidy	5
1.3. Teorie polárních sektorů.....	9
1.4. Geopolitický význam Arktidy	10
1.5. Arktická rada	13
1.6. Definice a historie Antarktidy	14
1.7. Historie Antarktidy.....	15
1.8. Geopolitický význam Antarktidy.....	18
2. Mořské právo	20
2.1. Historie mořského práva	20
2.2. Vybrané pojmy Úmluvy OSN o mořském právu.....	23
2.2.1. Obvyklá základní linie a přímé základní linie.....	24
2.2.2. Pobřežní moře	24
2.2.3. Přilehlá zóna.....	25
2.2.4. Průlivy používané pro mezinárodní plavbu.....	25
2.2.5. Výlučná ekonomická zóna.....	26
2.2.6. Kontinentální šelf a oblast.....	26
2.2.7. Volné moře	27
2.3. Reakce států na přijetí UNCLOS.....	28
3. Teritoriální nároky jednotlivých států	30
3.1. Požadavky na rozšíření kontinentálního šelfu	30
3.2. Plavba v Arktidě: Severozápadní a Severovýchodní cesta.....	31
3.3. Konference v Ilulissatu.....	33
3.4. Mezinárodní tribunál pro mořské právo a Mezinárodní soudní dvůr..	33
4. Právní režim Antarktidy	35
4.1. Smluvní režim.....	35
4.2. Smluvní strany Smlouvy a závaznost pro třetí strany	37

4.3. Územní nároky	37
5. Zájem EU v těchto oblastech	39
5.1. Vztahy EU k Arktidě	39
5.2. Vztahy EU k Antarktidě.....	41
6. Vztah České republiky k arktickým a antarktickým oblastem	43
6.1. Česká republika a Arktida.....	43
6.2. Česká republika a Antarktida	44
7. Porovnání právních režimů	46
Závěr	47
Použité prameny a literatura.....	50
Název práce, abstrakt, klíčová slova.....	57
Title, abstract, key words	59

Úvod

Arktida a Antarktida jsou dva odlehlé regiony planety, které se nacházejí na severním, respektive jižním pólu naší planety. Antarktida je tvořena pevninou, přičemž právě tímto znakem se výrazně odlišuje od Arktidy, kterou tvoří led a množství ostrovů. Obě tyto oblasti byly od novověku středem zájmu nejen okolních států, ale i států, které byly od těchto teritorií ve větší vzdálenosti.

Vzhledem ke skutečnosti, že většina území Arktidy a Antarktidy je neobydlená, nevznikl zde historicky žádný státní útvar, který by na tomto území uplatňoval své právní normy. V případě Antarktidy si na toto území historicky dělaly nárok jednak velmoci, případně jihoamerické státy, v případě Arktidy byla snaha ovládnout toto území ze strany Ruska, Spojených států amerických, Velké Británie a dalších.

Po velmi dlouhou dobu nebyly právní režimy Arktidy ani Antarktidy ukotvené, a proto právo na konkrétní území uplatňovaly státy, které část tohoto území zabraly nebo které se snažily toto území ovládnout. Vstup jednotlivých států na území Arktidy nebo Antarktidy umožnil bezesporu technický a technologický pokrok, ke kterému právě v průběhu 20. století došlo.

V centru pozornosti této práce stojí především právní režim Arktidy, respektive Severního ledového oceánu. Pozornost je věnována také právnímu režimu Antarktidy, který se do dnešní podoby vyvinul v průběhu 20. století. Část práce je věnována postoji Evropské unie k oběma oblastem a současně i na český právní systém. Dále je pro potřeby vlastního tématu práce nastíněna historie obou oblastí a další související témata.

K oběma územím se váže také obsáhlá materie ochrany životního prostředí, o níž pojednává množství jiných prací, a která i z tohoto důvodu předmětem této práce není.

1. Cíl práce a výzkumná otázka

Hlavním cílem této práce je vysvětlit a analyzovat právní režim Arktidy, tedy pozornost je soustředěna na hlavní právní normy, které se uplatňují v souvislosti s touto oblastí a jejich praktickou aplikaci. Druhým cílem práce je komparace právního režimu Arktidy a Antarktidy. Výzkumnou otázkou je, zda se liší, a v čem konkrétně právní režim Arktidy a Antarktidy. Doplnujícím tématem pak je, jak unijní a české právo přistupuje k Arktidě a Antarktidě.

Práce nejprve představí Arktidu a Antarktidu jako geografické celky se specifickou polohou, od které se odvíjí i jejich historie, která bude jak v případě Arktidy, tak v případě Antarktidy stručně představena. Následně je pojednáno o geopolitickém významu obou oblastí, kdy pozornost je věnována například námořní dopravě, surovinám apod. Budou zhodnoceny nároky jednotlivých zemí v těchto oblastech a jejich historický vývoj.

Následné části jsou věnovány právnímu režimu. V případě Arktidy je pojednáno především o mořském právu, které je pro toto území relevantní. Pozornost je věnována Úmluvě OSN o mořském právu, její aplikaci na Severní ledový oceán a přístup jednotlivých států k její aplikaci, ale i spory o hranice, spory o kontinentální šelfy, které v této oblasti vznikají a z nichž ne všechny jsou dnes vyřešeny. Stranou pozornosti nestojí ani téma plavby v Arktidě, zejména Severovýchodní cestou vedoucí nad Kanadou, které se díky klimatickým změnám i technologickému pokroku stává stále aktuálnější. V případě Antarktidy je rozebrán smluvní režim, který se v průběhu druhé poloviny 20. století vytvořil. Jako výsledek těchto kapitol je komparace právních režimů Arktidy a Antarktidy.

Součástí této práce je i zhodnocení vztahu EU k Arktidě a Antarktidě a na závěr je pojednáno o českém právu v souvislosti s právními režimy Arktidy a Antarktidy, a to včetně novely zákona č. 276/2003 Sb., o Antarktidě.

V diplomové práci bylo využito převážně metody deskriptivní, s jejíž pomocí byly popsány základní východiska a platná právní úprava, a následně při porovnání obou režimů pak metoda komparativní. Práce vychází z primárních a sekundárních zdrojů, přičemž primární zdroje (zákonné předpisy, mezinárodní úmluvy apod.) jsou využity především v kapitolách zabývajících se právním režimem, postojem EU k Arktidě a Antarktidě a v případě českého přístupu.

V kapitolách o historii a geografii práce vychází z odborné literatury, a to jak české, tak zahraniční.

V případě prvních kapitol, které pojednávají o historii a geopolitickém významu je využita kniha K. Doddse aj. Woodward *The Arctic. A Very Short Introduction*, která vyšla v nakladatelství Oxford a poskytuje velice přehledný, nicméně celkem stručný vhled do problematiky Arktidy. Dále byla použita kniha S. V. Rottena s názvem *The Arctic Council. Between Environmental Protection and Geopolitics*, která poskytla oproti výše uvedené knize detailnější informace o této problematice. Velmi přínosnou byla také publikace M. Byerse a kolektivu s názvem *International Law and the Arctic. Cambridge Studies in International and Comparative Law*.

Pokud jde o Antarktidu, vychází práce v pojednání o historii a geopolitice z knihy *The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics* autorů J. McGee, D. Admistonu a M. Howarda, která se nezabývá pouze budoucností, jak evokuje název, ale nastiňuje i historický vývoj a geopolitiku.

V obou případech byly pro historickou a geopolitickou část využity i české odborné knihy, mezi nimiž je třeba zmínit publikaci J. Ondřeje *Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou*, která vyšla v nakladatelství Aleš Čeněk v roce 2017. Pro obecné otázky je využito knihy Č. Čepelky a P. Šturmy *Mezinárodní právo veřejné*.

Pro pojednání o právním režimu byly využity jednak primární prameny, zejména Úmluva Organizace Spojených národů o mořském právu. Pro nastínění legislativy některých států v souvislosti s Arktidou byly využity zákonné předpisy Ruské federace jako je Federální zákon č. 191 o výlučné ekonomické zóně nebo Federální zákon č. 187 o Kontinentálním šelfu.

Kromě toho je využita i sekundární literatura, ať už jde o zmíněnou knihu *Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou* či článek *Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán)* J. Ondřeje, knihu K. Crawforda *Brownlie's Principles of Public International Law*, případně o knihu R. R. Churchilla a A. V. Lowe, která nese název *The law of the Sea*.

1. Definice, historie a geopolitický význam oblastí

Arktida a Antarktida jsou oblasti, které se nacházejí na opačných polokoulích země, kolem jejího jižního, resp. severního pólu. Aby mohl být právní režim těchto oblastí analyzován, je nejprve nutné pojednat o geografickém rozložení těchto oblastí, jejich společných rysech i jejich specifikách. Je tedy nutné obě oblasti vymezit tak, aby bylo zřejmé, o jaká konkrétní geografická území se jedná.

Kromě obecného vymezení je nutné přistoupit i k výkladu historie v souvislosti s územím Arktidy a Antarktidy. Přestože se jedná v obou případech o neobydlené oblasti, je nutné vytyčit základní historické události a historické jevy, které následně formovaly nejen pohled laické a odborné veřejnosti na Antarktidu a Arktidu, ale do značné míry zformovaly také přístup k těmto oblastem z hlediska mezinárodního práva. V obou případech jsou z historického hlediska velmi důležité objevitelské výpravy, které byly podniknuty na tato území, dobytí Severního, resp. Jižního pólu, případně územní nároky jednotlivých zemí na tato teritoria.

Stranou pozornosti nezůstane ani geopolitický význam obou oblastí. Protože je to právě geopolitický význam, který odhalí důležitost některých oblastí a vysvětlí její příčiny. Jak vyplývá z následujících podkapitol, lze tvrdit, že zatímco význam Antarktidy je v dnešní době především vědecký, význam Arktidy je převážně ekonomický.

1.1. Definice Arktidy

Samotné slova Arktida pochází z řeckého slova *arktos*, což znamená medvěd, s čímž někteří autoři spojují skutečnost, že souhvězdí Velkého vozu Ursa Major neboli Velká medvědice je vidět na severní polokouli celý rok.¹

Arktida je součástí arktické oblasti, která může být definovaná jako země, moře a led, které se nacházejí severně od polárního kruhu, přičemž severní polární kruh je pomyslná kružnice, která vymezuje všechny nejjižnější místa na severní polokouli, kdy Slunce za letního slunovratu je možné vidět po celých 24

¹ ANDERSON, Harry S. Exploring the Polar Regions. New York: Chelsea House, 2010. ISBN 978-0816052592, s. 19-20.

hodin, a tedy v této době nezapadne za obzor. Nachází se kolem 66,5 stupně severní šířky.

Součástí Arktidy je Severní ledový oceán, který je s rozlohou 14 mil. čtverečních kilometrů ze všech oceánů nejmenší. Současně do arktické oblasti zasahuje území osmi států: Kanady, Dánska (Grónsko), Finska, Islandu, Norska, Ruska, Švédska a USA a nachází se zde také mnohé ostrovy.

Definice Arktidy, případně arktických oblastí, se různí. Kromě geografického pohledu je možné vytyčit ještě pohled biogeografický, který definuje Arktidu jako oblast, která je charakteristická trpasličími stromy a lišejníky. Kromě toho je možné se setkat s definicí Arktidy jako s oblastí, kde průměrná denní teplota v létě nepřesahuje 10° C.²

Jak je uvedeno výše, oblast Arktidy lze definovat různě, a to v závislosti na tom, jakou problematikou je na téma nahlíženo. Pro účely této práce bude za Arktidu považována oblast Severního ledového oceánu, převážně zamrzlého moře okolo severního pólu, který tvoří jádro Arktidy. V centru pozornosti práce tak stojí právní úprava, respektive právní režim Severního ledového oceánu.

1.2. Historie Arktidy

O zamrzlých plochách na severu věděli již Řekové ve starověku a dá se předpokládat, že Vikingové, nacházející se geograficky blíže Arktidě, byli prvními, kdo do arktických oblastí vstoupil. Právě oni založili v 9. století osady na Islandu a odtud podnikali výpady na území Inuitů během 10. století.

V této době začali Vikingové obchodovat s národy částečně žijícími v severní Skandinávii a „*vyměňovali si velrybí kosti, tulení kůže, ryby a kožešiny*“³ a takovéto obchody probíhaly v celé arktické oblasti. Do 13. století byla v arktických oblastech komunita obchodníků, křesťanských misionářů a osadníků, a to především na území dnešní Severní Ameriky a v Grónsku, ale i na území dnešního severního Ruska a Skandinávie. Pobyt v těchto oblastech tehdejšími národům umožnily příznivé podnební podmínky a teplejší klima.

² DODDS, Klaus, WOODWARD, Jamie. The Arctic. A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press 2021. ISBN 978-0-19-881928-9, s. 96.

³ DODDS, Klaus, WOODWARD, Jamie. The Arctic. A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press 2021. ISBN 978-0-19-881928-9, s. 96.

Období, kdy arktické oblasti vyvolaly zájem Evropanů pak spadá do 15. – 19. století, kdy evropské národy začaly zkoumat a využívat tamější zdroje. Po objevu Ameriky Kryštofem Kolombem vzrostl zájem Evropanů i o severní území a arktické oblasti, který byl ještě umocněn tím, že se zde nacházely významné zdroje surovin. Byla to především ropa, kterou začal kolem roku 1920 těžit Kanadán Norman Wells, nicméně zprávy o ropných nalezištích podávali Evropané z území dnešní Kanady již v 18. století. V arktických oblastech Skandinávie se těžila měď a nerostné bohatství se těžilo i na území Ruska.⁴

Evropští mořeplavci a objevitelé se vypravovali do těchto oblastí, aby objevili cestu z Evropy do východní Asie. Jedním z těchto mořeplavců byl například Henry Hudson (1565–1611), zaměstnanec holandské východoindické společnosti, který doplul do Severní Ameriky, zde navštívil Long Island a dal jméno řece Hudson, nicméně severozápadní cestu neobjevil.

Úspěšná nebyla ani expedice Sira Johna Franklina v roce 1843, jehož lodě uvízly patrně v kanadských arktických oblastech a celou posádku se nikdy nepodařilo najít. Celou cestu proplul až v roce 1906 norský cestovatel Roald Amundsen. Jeho cesta trvala tři roky.

V 19. století se dokonce užíval termín „arktická horečka“, který naznačoval vzrůstající zájem o tuto část světa.⁵ Arktické oblasti byly využívány jako zdroj přírodního bohatství, a to nejen kožešin a ryb, ale také nerostného bohatství. Uhlí těžené v těchto oblastech údajně využívali už velrybáři v 17. století. Uhlí zde pak těžili především Angličané a Nizozemci, v Grónsku se jeho těžba datuje do 18. století. V arktických částech Ruska se zpočátku těžilo zlato a stříbro, ale následně pak i uhlí, drahé kovy a diamanty. Zlatá a stříbrná horečka se rozšířila během 19. století i na Aljašku.

V roce 1909 byla na Severním pólu vztyčena americká vlajka admirálem Pearym, což zavedlo příčinu k diskusi o okupaci oblasti kolem Severního pólu. Někteří odborníci na tuto problematiku ovšem tuto myšlenku odmítají, neboť Arktida nemůže být předmětem okupace, protože se nejedná o zemi, ale

⁴ DODDS, Klaus, WOODWARD, Jamie. *The Arctic. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press 2021. ISBN 978-0-19-881928-9, s. 97.

⁵ DODDS, Klaus, WOODWARD, Jamie. *The Arctic. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press 2021. ISBN 978-0-19-881928-9, s. 102.

o zamrzlé moře s pohyblivými ledy.⁶ Nicméně i zde se nachází několik ostrovů, které mohly a v historii také byly předmětem okupace. Jedná se především o Hansův ostrov, souostroví Svalbard (Špicberky) v Barentsově moři, Grónsko či Sverdrupovy ostrovy.

V arktické oblasti se nachází také Hansův ostrov, který má rozlohu kolem 1,3 km² a nachází se v Kennedyho průlivu mezi Grónskem a Ellsmerovým ostrovem. Na jeho území, které je pusté a skládá se především ze skály, zavlála dánská vlajka, která ovšem byla následně nahrazena vlajkou kanadskou. Tento ostrov, který je mnohdy menší než kry, které plují kolem, je sporným územím a nárok si na něj dělají jak Kanada, tak Dánsko. V roce 2005 o tomto ostrově dánský vyslanec Poul Kristensen napsal: *„Obecně se uznává, že ostrov byl objeven v roce 1853 dánskou expedicí vedenou Gróňanem Hansem Hendrikem z Fiskenaessetu. Právě jménem tohoto objevitele byl ostrov nazván. Od té doby zastáváme (Dánové) názor, že na základě své příslušnosti ke Grónsku je ostrov součástí Dánského království. ... V roce 1933 Mezinárodní soudní dvůr přiřkl Grónsko Dánsku a mimo jiné odkázal na poznámku britské vlády, která již v roce 1920 jménem Kanady ujistila Dánskou vládu, že uznává dánskou suverenitu v Grónsku.“*⁷

Dalším územním teritoriem nacházejícím se v arktické oblasti je souostroví Svalbard neboli Špicberky, které leží v Barentsově moři. Celková plocha pevniny má asi 62 000 km², což znamená že uvedené souostroví je např. dvakrát větší než Belgie. Celkem na tomto území žije několik tisíc lidí. V 19. století bylo toto území považováno za *terrae nullis*, nicméně bohatá uhelná ložiska lákala společnosti z řady zemí. V první polovině 20. století se zvažovaly tři možnosti, jakým způsobem vyřešit status tohoto území. První z nich bylo vytvoření trilaterální komise složené z Norska, Švédska a Ruska, která by o tomto území rozhodovala, druhou podřízení teritoria Společnosti národů a třetí norská suverenita s tím, že by byla smluvně specifikována možnost přístupu dalších

⁶ Názor např. Oppenheima. Dle ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: Právník 6/2014, s. 484.

⁷ BYERS, Michael et al. International Law and the Arctic. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press 2013. ISBN 978-1-107-04275-9, s. 10-11.

států. Na pařížské mírové konferenci byla nakonec zvolena třetí možnost a podle Špicberské dohody z roku 1920 je toto souostroví součástí Norska.⁸ Smlouvu ratifikovala řada zemí včetně Velké Británie, Kanady, Číny, Dánska, Francie, Německa, Ruska a USA.

Grónsko je ostrov o velikosti 201 milionu km². Podle islandské ságy tento ostrov objevil Erik Thornvaldsson (Rudý), který v roce 982 přijel k západním břehům Grónska poté, co byl vypovězen z Islandu.⁹ Nárok Dánska na Grónsko se datuje od novověku a nabyl významu v roce 1916, kdy Dánsko souhlasilo s prodejem Panenských ostrovů Spojeným státům americkým. Během jednání americký ministr zahraničí Robert Lansing prohlásil: „*Vláda Spojených států amerických nebude vznášet námitku proti tomu, aby dánská vláda rozšířila svou politickou a ekonomickou moc na Grónsko.*“¹⁰ Nicméně na část Grónska si činilo nárok Norsko, které v roce 1931 vyhlásilo suverenitu nad jeho východní částí. Dánsko se v roce 1931 obrátilo na Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti, který o dva roky později rozhodl ve prospěch Dánska, s tím, že výkon suverénních práv Dánska nad zmiňovanou oblastí mohl být nastaven a zachován z důvodu toho, že pro oblasti s velmi řídkým osídlením či oblasti neosídlené postačuje velmi malá míra výkonu suverénních práv, za předpokladu toho, že jiný stát neprokáže výkon větší. V roce 1941 pak podepsaly Spojené státy americké a Dánsko „Dohodu o obraně Grónska“, ve které Spojené státy americké převzaly odpovědnost za ostrov až do konce druhé světové války. V roce 1953 se Grónsko stalo nedílnou součástí Dánského království. V roce 1979 získalo Grónsko autonomii a o šest let později opustilo Evropské hospodářské společenství z důvodu obav z regulací komerčního rybolovu a zákazu produktů z tulení kůže. I z tohoto důvodu není dnes Grónsko členem Evropské unie.¹¹

⁸ BYERS, Michael et al. *International Law and the Arctic*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press 2013. ISBN 978-1-107-04275-9, s. 18.

⁹ BUDIL, Ivo T. *Dějiny Skandinávie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2, s. 103.

¹⁰ BYERS, Michael et al. *International Law and the Arctic*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press 2013. ISBN 978-1-107-04275-9, s. 18.

¹⁰ BUDIL, Ivo T. *Dějiny Skandinávie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2, s. 22.

¹¹ BYERS, Michael et al. *International Law and the Arctic*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press 2013. ISBN 978-1-107-04275-9, s. 18.

Sverdrupovy ostrovy se nacházejí v Severním ledovém oceánu mezi 77 ° a 81 ° severní šířky a 85 ° a 106 ° západní délky. Původně byly objeveny norským cestovatelem Otto Sverdrupem v letech 1898–1902 a Norsko si je také nárokovalo. Vzhledem ke skutečnosti, že norská vláda se k Sverdrupovým ostrovům stavěla spíše s nezájmem, byla zahájena kanadsko-norská jednání s britským prostřednictvím. Kanada nabídla odkoupit Sverdrupovy mapy a dokumenty týkající se jeho cesty za to, že Norsko uzná kanadskou suverenitu v tomto prostoru. Nakonec se státy domluvily na jednorázové platbě ve výši 67 000 dolarů.¹²

V průběhu studené války před rozpadem Sovětského svazu byly diplomatické vztahy v arktické oblasti poznamenány její strategickou vojenskou hodnotou. V roce 1987 sovětský vůdce Michael Gorbačov vyhlásil sovětskou politiku „zóny míru“ nad arktickou oblastí, což spustilo procesy mezinárodní spolupráce v této oblasti. V nevojenských sektorech se rozvinul regionální dialog o těžbě zdrojů, vědeckém výzkumu, právech původních obyvatel, ochraně životního prostředí a námořní dopravy. Tyto první interakce v nevojenské oblasti umožnili rozvoj arktické diplomacie a vyústily v založení Arktické rady v roce 1996.¹³ Jedná se o mezivládní organizaci, jejímž *„úkolem je podporování spolupráce, koordinace a vzájemných vztahů mezi arktickými státy a domorodým obyvatelstvem ve věcech společných arktických zájmů, zejména otázek udržitelného rozvoje a ochrany prostředí v Arktidě.“*¹⁴

1.3. Teorie polárních sektorů

Jak již bylo zmíněno, Severní ledový oceán je obklopen pevninou pěti států – Kanady, Ruska, USA, Dánska a Norska. Některé státy uplatňovaly suverenitu nad oblastmi zamrzlého moře a jeho částmi, přičemž vycházely z pojetí tzv. polárních

¹¹ BUDIL, Ivo T. Dějiny Skandinávie. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2, s. 23.

¹² BYERS, Michael et al. International Law and the Arctic. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press 2013. ISBN 978-1-107-04275-9, s. 25.

¹³ BURKE, Danita Catherine. Diplomacy and the Arctic Council. Canada. McGill-Queen's University Press 2019. ISBN 978-0-7735-5918-9, s. 3.

¹⁴ ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-630-9, s. 174.

sektorů¹⁵, kdy západní a východní hranice státu a severní pól tvoří trojúhelník vymezující nárokované území. Tato teorie byla propagována zejména Sovětským svazem.

Polární sektory však nelze považovat za nový titul pro uplatňování suverenity, nýbrž vychází z takových titulů jako je titul objevu, efektivní okupace, přilehlosti (contiguity). Pokud jde o uplatňování pravidla přilehlosti, není toto pravidlo dostatečné jako právní metoda pro vyřešení otázky územní suverenity,¹⁶ jak bylo i vyjádřeno ve známém arbitrážním případě Las Palmas z roku 1928. Uplatňování sektorové teorie ovšem odmítly ostatní státy, např. USA, Norsko či Dánsko, přičemž kromě jiného argumentovaly tím, že se jedná o oblast volného moře.¹⁷

Pokud jde o nároky ve vztahu k Arktidě, v současnosti na ni není vznášen žádný nárok. V minulosti byly nároky předloženy carským Ruskem, SSSR a Kanadou.¹⁸

1.4. Geopolitický význam Arktidy

Přestože Arktida, jak bylo poukázáno výše, není de facto územím, neboť se jedná pouze o rozsáhlé zamrzlé oblasti, je důležitým strategickým teritoriem. V současnosti je možné její význam identifikovat v souvislosti s námořní dopravou a také v souvislosti s přírodními zdroji, které se zde nalézají.

Kvůli klimatickým změnám ovšem dochází i ke změně v arktických oblastech, což způsobuje zmenšující se plochu ledovců a ker, a má za následek, že se v tomto regionu otevírají nové možnosti, ať už pro námořní dopravu, tak pro těžbu surovin nebo geologický průzkum.¹⁹

¹⁵ BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*, Clarendon Press, Oxford, 2019, ISBN: 978-0-1987-37-445, s. 144.

¹⁶ ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: *Právník* 6/2014, s. 485.

¹⁷ MOUTON, M. W. *The International Regime of the Polar Regions*. Académie de droit International de La Haye, Recueil des Cours 1962/III, s. 244.

¹⁸ ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: *Právník* 6/2014, s. 486.

¹⁹ ŘÍPA, Jan. Geopolitický význam Arktidy. *Ochrana & Bezpečnost*. 2016, ročník V., č. 2, ISSN 1805-565, s. 2. [online], [cit. 15. 2. 2022] Dostupné z WWW: <http://ochab.ezin.cz/O-a-B-2016-B/2016-OaB-B-07-ripa.pdf>.

Pokud jde o námořní dopravu, jak bylo patrné z historického výkladu, snaha o nalezení tzv. Severní, Severovýchodní nebo Severomořské cesty není novou myšlenkou, nicméně po roce 2007 je snaha o nalezení této cesty opět patrná. Jak uvádí J. Řípa: *„Poprvé byla tato cesta zcela bez ledu během krátkého období v létě 2007 a upoutala tak mezinárodní pozornost jako možná sezónní trasa mezi oběma oceány. Pro příklad cesta ze Šanghaje do Hamburku touto Severovýchodní cestou zkrátí zhruba o 30 % v současnosti využívanou trasu přes Suezský průplav a zároveň umožní vyhnout se oblastem okolo Afrického rohu a průlivu Malacca v Malajsii, kde hrozí zvýšené riziko přepadení námořními piráty. Lodní přepravci tak dorazí do cíle svého určení dříve nebo mohou pomalejší plavbou ušetřit pohonné hmoty a snížit tak zároveň emise.“*²⁰

Pokud jde o přírodní suroviny, v arktické oblasti je těžena ropa a zemní plyn. Těžba probíhá většinou na pevninském území jednotlivých státních útvarů nebo v blízkosti jejich pobřeží (tzv. offshore těžba). Přestože již dnes existují technologie, díky kterým by bylo možné těžit ropu a zemní plyn i v oblastech vzdálenějších od pobřeží, prozatím je tento způsob těžby velmi technologicky i finančně náročný.

Klíčovými aktéry z hlediska politiky v arktické oblasti jsou Dánsko, Kanada, Norsko, Rusko, Spojené státy americké, Island, Finsko, Švédsko a také Arktická rada, EU, NATO a Čínská lidová republika.²¹

Pokud jde o Dánsko, již byl zmíněn vztah Dánska ke Grónsku, které má dnes autonomii, a spory Dánska s Kanadou v arktické oblasti. Skutečnost, že Grónsko bylo, a i přes určitou míru autonomie stále je, součástí Dánského království, je potvrzena i tím, že v 40. letech 20. století byly umístěny v rámci mezinárodní spolupráce Dánska a USA v Thule nejprve americká letecká, později americká radarová základna.²²

²⁰ ŘÍPA, Jan. Geopolitický význam Arktidy. Ochrana & Bezpečnost. 2016, ročník V., č. 2, ISSN 1805-565, s. 2. [online], [cit. 15. 2. 2022] Dostupné z WWW: <http://ochab.ezin.cz/O-a-B-2016-B/2016-OaB-B-07-ripa.pdf>.

²¹ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf.

²² PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022].

Kanada svou pozornost na arktickou oblast soustředila již od 18. a 19. století, nicméně intenzivnější zaměření pozornosti k severu přineslo období studené války z důvodů jaderné hrozby, která by mohla přijít z arktických oblastí. To následně způsobilo období intenzivní kanadské spolupráce s USA od 60. let 20. století. Po skončení studené války na čas kanadský zájem o arktické oblasti upadl.²³

Kanadská politika v arktických oblastech byla vyhlášena v roce 2009 jako „Severní strategie“ (Northern Strategy), která vymezila čtyři základní priority: výkon suverenity, podporu společenského a hospodářského rozvoje, ochrana environmentálního dědictví a zlepšování severní governance.²⁴

Norsko podobně jako Kanada vytyčilo jasné priority v oblasti arktických území a tuto strategii nazvala jako „High North“. Hlavními prioritami norské vlády je udržitelná těžba ropy v této oblasti, a to především na otevřeném moři. *„Norská politika v Arktidě představuje výzvu především z hlediska schopnosti udržet si svrchovanost v regionu s ohledem na rostoucí aktivity ostatních zemí, které s sebou nesou riziko konfrontace, zejména Ruska. Norsko, jako zatím jediná arktická země, přesunula své vojenské velitelství za polární kruh v blízkosti města Bodø.“*²⁵

Kromě těžby ropy je pro Norsko velmi důležité využívání dalšího přírodního bohatství, v arktických oblastech se tak soustředí na rybolov a námořní dopravu. Důležitou úlohu v norské arktické politice hraje FRAM (hlavní institucionální arktická iniciativa se sídlem v Tromso).

Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 23.

²³ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 27.

²⁴ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 28.

²⁵ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 31.

Stejně jako výše uvedené státy přikládá i Rusko velkou důležitost arktickým oblastem, a to především z důvodu ekonomických a bezpečnostních. Dle příspěvku Padrtové a Trávníčkové z roku 2017 20 % ruského HDP a 22 % z celkového ruského exportu ropy a zemního plynu pochází z oblastí za polárním kruhem.²⁶ Kromě toho je pro Rusko v této oblasti významný i rybolov.

Jak uvádí výše zmíněná studie, „v souvislosti s Ruskem v Arktidě se často objevuje téma Lomonosova podmořského hřbetu, který v délce 1800 kilometrů rozděluje Arktidu na dvě části. Rusko se snaží dokázat, že Lomonosův hřbet je prodloužením pevninského šelfu přilehlého k jejich pevninskému území, což by byl vážný argument pro prodloužení ruského kontinentálního šelfu za obvyklou hranici 200 n. m. Pokud Moskva na základě geologického průzkumu prokáže, že území geologicky náleží k Ruské pevnině, může získat dalších 1,2 milionu km² území Arktidy.“²⁷

1.5. Arktická rada

V roce 1996 vznikla Arktická rada, mezivládní fórum pro regionální spolupráci, zabývající se především otázkami udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí, přičemž bezpečnostní otázky a otázky územních nároků v arktické oblasti jsou z její agendy záměrně vyjmuty.

Arktická rada je tvořena osmi členskými státy: USA, Ruskem, Dánskem, Norskem, Švédskem, Finskem a Islandem a dále v jejím rámci působí organizace zastupující domorodé obyvatele. Každý členský stát předsedá Arktické radě ve dvouletých intervalech.²⁸ V současné době předsedá Norsko, a to do roku 2025, kdy předsednictví převezme Dánsko.²⁹ Status pozorovatele pak dosud získalo

²⁶ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 33.

²⁷ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 31.

²⁸ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 12. 8. 2023]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iiir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 45.

²⁹ NORWAY'S CHAIRSHIP, 2023-2025 [online], [cit. 12. 8. 2023]. Dostupné z WWW: <https://arctic-council.org/about/norway-chair-2/>

dvanáct nearktických zemí, a to Francie, Německo, Nizozemsko, Polsko, Španělsko, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Čína, Jižní Korea, Singapur a Indie, které se tak mohou účastnit zasedání Arktické rady, ovšem bez hlasovacích práv.

Na ministerském zasedání Arktické rady v grónském městě Nuuk v roce 2011 byl zřízen stálý Sekretariát Arktické rady. Na nedávných zasedáních získala spolupráce v rámci Arktické rady nový rozměr, a to díky přijatým mezinárodním smlouvám. Roku 2011 byla přijata Dohoda o spolupráci vzdušných a námořních pátracích a záchranných sil v Arktidě, v roce 2013 pak Dohoda o připravenosti, reakceschopnosti a spolupráci v otázce ropného znečišťování v Arktidě.³⁰

Výše uvedené mezinárodní smlouvy ovšem nejsou jedinou, nadto první závaznou právní úpravou, která byla pro území Arktidy přijata. V první polovině 70. let dvacátého století uzavřely Kanada, Spojené státy Americké, Norsko, Rusko a Dánsko, tedy státy, na jejichž území lední medvědi žijí, Dohodu o ochraně ledních medvědů. Kromě toho bylo uzavřeno množství dvoustranných dohod, zabývajících se ochranou dalších živočišných druhů: sobů či stěhovavých ptáků.

Všech osm arktických států ratifikovalo v roce 1992 Rámcovou úmluvu OSN o změně klimatu, v roce 2015 podepsalo Pařížskou dohodu o klimatu 2015.³¹

1.6. Definice a historie Antarktidy

Samotný název, tedy předpona an- značí, že Antarktida je protipólem Arktidy.³² Antarktida je kontinent, který se rozprostírá na jižní polokouli, konkrétně kolem jižního pólu Země. Kolem 99 % pevniny pokrývá ledový štít, ze kterého místy vystupuje skála. Jak uvádí Šturma a Čepelka, je to právě „*pobřeží, které je z celé pevniny nejzajímavější, ježto v této oblasti, jakož i ve zdejší ledem*

³⁰ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-ijir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 10.

³¹ PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů 2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-ijir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf, s. 10.

³² ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mezinárodních prostorů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. Právní učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-69-4, s. 16.

*pokryté pevninské mělčině byla nalezena ložiska kamenného uhlí, rud železa a uranu a mnoha barevných kovů.*³³

Smlouva o Antarktidě z roku 1959 ji pak definuje jako oblast na jih od 60° jižní šířky k Jižnímu pólu. Jedná se tedy o pevninu nacházející se kolem Jižního pólu, ale také moře, zamrzlé moře, ostrovy a souostroví nacházející je jižně od 60° jižní šířky. Plocha Antarktidy je zhruba 14 mil km².

Antarktida je také jedním z mezinárodních prostorů, jedná se tedy o oblast, kterou si žádný stát nesmí přivlastnit a všechny státy se mohou za daných podmínek podílet na jejím využívání. Dalšími mezinárodními prostory jsou volné moře, mořské dno za hranicemi národní jurisdikce, kosmický prostor a nebeská tělesa.³⁴

1.7. Historie Antarktidy

Antarktidu objevili ruští mořeplavci F. F. Bellingshausen a M. P. Lazarov v první polovině 19. století. Dne 16. července se Fadděj Faddějevič Bellingshausen společně s M. P. Lazarovem vydali z Kronštadu do Portsmouthu, odkud vyrazili na Atlantik. Dne 16. ledna 1820 překročily lodě Mirnyj a Vostok Jižní polární kruh a následně manévrovaly mezi plujícími ledovci více než dva týdny ve snaze najít pevninu. F. F. Bellingshausen o svém počínání zpravil Petrohrad následujícím způsobem: *„Za ledovými poli a ostrůvky tenkého ledu je vidět ledovou pevninu, jejíž břehy příkře spadají do moře. Táhnou se, kam náš zrak dosáhne. Zvedají se v jižním směru a připomínají skutečné pobřeží. Ploché, ledem pokryté ostrovy poblíž břehu se nejspíš utvořily oddělením od této pevniny, neboť jejich okraje mají povrch podobný pevninskému.*³⁵ To byla první zmínka, kterou civilizace o Antarktidě obdržela.

Ve stejné době, tedy v roce 1820, se v oblasti Antarktidy nacházela údajně ještě britská loď pod velením E. Bransfielda a v listopadu se v těchto oblastech pohybovala loď americká.³⁶ Následující desetiletí 19. století byly ve snaze stanout

³³ ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-721-7, s. 197–198.

³⁴ ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. Právník. Roč. 2020, čís. 1, s. 3.

³⁵ REPIN, Leonid Borisovič. Po stopách slavných mořeplavců. Praha: Lidové nakladatelství 1989. ISBN 80-7022-014-7, s. 265.

³⁶ ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. In: Právník č. 3, 2020, s. 4.

na Jižním pólu, což se podařilo až v roce 1911 R. Amundsenovi. Na území Antarktidy pronikaly i další expedice, např. expedice Spojených států amerických, které již během 19. století podnikaly průkopnické námořní plavby do této oblasti. Od pozdních dvacátých do čtyřicátých let 20. století vedl admirál Richard E. Byrd tři plavby do antarktické oblasti a na území Antarktidy založil stanici Little America, která byla umístěna na Rossově šelfovém ledovci.³⁷

Na Antarktidu vzneslo v průběhu první poloviny 20. století nárok sedm států, mezi nimi byla např. Velká Británie, která si činila nárok na Falklandy, ostrovy Jižní Georgie a Jižní Sandwichovy ostrovy, což spolu s Antarktidou mělo vytvořit tzv. BAT, Britské antarktické území. Po nároku Velké Británie na antarktické území oznámila územní nárok Francie, která jej oficiálně vyhlásila 29. března 1924. Konference, která následně proběhla v roce 1926 mezi vládami Velké Británie, Kanady a ostatními zeměmi Commonwealthu, rozhodla, že celý kontinent Antarktidy bude majetkem Británie a společně s ní i Austrálie a Nového Zélandu.³⁸

Francouzský sektor byl vytvořen v roce 1924 prezidentským dekretem a hranice mezi Adélinou zemí na východě byly francouzsko-britským jednáním ustáleny v roce 1938. Amundsenovým objevem Jižního pólu současně vznikl norský nárok, který byl vyhlášen v roce 1939. O rok později byly vzneseny nároky Antarktidy a Chile. *„Nároky těchto sedmi států se vztahují na čtyři pětiny území Antarktidy, pouze na jednu pětinu území Antarktidy nevznesl nároky žádný stát.“*³⁹

Během druhé světové války vznesly nároky na Antarktidu i Japonsko a Německo. Na tomto místě je třeba zmínit japonskou antarktickou expedici, která probíhala v letech 1910–1912 a byla vedená Nobuem Širasem. Tato výprava byla prvním neevropským pokusem o dosažení Jižního pólu. Tento japonským objevitel sice Jižního pólu nedosáhl, ale vztyčil japonskou vlajku nad sněhovým polem, které nazval Jamamoto. V případě německého pokusu je nutné zmínit pokus lodi Schwabenland, která v roce 1938 zkoumala území nacházející

³⁷ McGEE, Jeffrey, ADMISTON, David, HAWARD, Marcus. The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics. Leeds: Springer (Springer Polar Sciences). ISBN 978-981-16-7094-7, s. 20.

³⁸ McGEE, Jeffrey, ADMISTON, David, HAWARD, Marcus. The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics. Leeds: Springer (Springer Polar Sciences). ISBN 978-981-16-7094-7, s. 18–19.

³⁹ ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. In: Právník č. 3, 2020, s. 4.

se mezi britskými a norskými územními nároky. Dle McGee a kol. hledala německá expedice nová loviště velryb, protože velrybí olej byl v době před druhou světovou válkou klíčovou strategickou komoditou.⁴⁰ Formální územní nároky uplatnily i Argentina a Chile, jejichž význam vzrostl po druhé světové válce. Jejich nároky tak ovšem zachovaly „antarktický problém“ na poli světové politiky.

Spojené státy americké tak v letech 1947–1948 navrhly, aby byla Antarktida spravována v rámci dohody Organizací spojených národů. Velké Británie ovšem navrhovala, aby bylo na Antarktidě zřízeno kondominium pod taktovkou států s územními nároky v této oblasti. Neméně zajímavý a bezesporu důležitý byl i postoj Chile, které prohlásilo, že nebude možné spravovat území Antarktidy podle Charty OSN, a tedy doporučilo, aby všechny nároky v této oblasti byly „zmrazeny“ na dobu 5 až 10 let. Vzhledem ke skutečnosti, že tento přístup prosazoval chilský diplomat a profesor Julio Escudero, bylo toto řešení nazváno jako „přístup Escudero“.

V roce 1949 Sovětský svaz prohlásil, že jakékoliv rozhodnutí o Antarktidě bez jeho schválení bude v rámci mezinárodního práva nelegitimní. V této problematice se ovšem neshodly ani jednotlivé státy zainteresované v této oblasti. Rozpory nacházíme dokonce mezi americkým ministerstvem obrany, které důrazně doporučovalo Sovětský svaz z dohod o Antarktidu vyloučit, a americkým ministerstvem zahraničí, které se přiklánělo k sovětskému zapojení do řešení antarktického problému.⁴¹

Jednání o Antarktidě byla přerušena na počátku 50. let vypuknutím korejské války, ve které se definitivně ukázalo, že svět je rozdělen na státy západního a východního bloku. Jednání, která probíhala před započítím korejské války, byla pozastavena, a došlo k eskalaci napětí mezi některými státy zainteresovanými na území Antarktidy, konkrétně mezi Chile, Argentinou a Velkou Británií. Během tohoto mezinárodního napětí zazněly také poprvé

⁴⁰ McGEE, Jeffrey, ADMISTON, David, HAWARD, Marcus. *The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics*. Leeds: Springer (Springer Polar Sciences). ISBN 978-981-16-7094-7, s. 20.

⁴¹ McGEE, Jeffrey, ADMISTON, David, HAWARD, Marcus. *The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics*. Leeds: Springer (Springer Polar Sciences). ISBN 978-981-16-7094-7, s. 21–23.

a naposledy v Antarktidě výstřely, a to při incidentu v Hope Bay v únoru 1952, kdy se Argentinci snažili odvrátit britské výzkumné plavidlo.⁴²

Od poloviny minulého století byla patrná potřeba vědeckého prozkoumání Antarktidy, přičemž stálá výzkumná stanice zde byla poprvé zřízena v roce 1954. Následně ve druhé polovině 50. let 20. století byl na návrh Světové meteorologické organizace vyhlášen Mezinárodní geofyzikální rok, jenž měl být významný pro další spolupráci států na území Antarktidy. Skutečnost, že velká část států chtěla zkoumat prostředí v Antarktidě, vedla k obavám, aby se území Antarktidy nestalo jablkem sváru, a proto v roce 1958 svolaly USA mezinárodní konferenci o Antarktidě, které se účastnily: Argentina, Austrálie, Belgie, Chile, SSSR, Jihoafrická republika, Francie, Japonsko, Norsko, Nový Zéland, USA a Velká Británie.⁴³V závěru konference podepsali její účastníci dne 1. prosince 1959 Smlouvu o Antarktidě,⁴⁴ o které bude pojednáno níže.

1.8. Geopolitický význam Antarktidy

Bohatstvím Antarktidy jsou především ložiska nerostů. Nachází se zde rozsáhlé zásoby např. železné rudy, chrómu, zlata, mědi, stříbra a uranu. Jednání mezi státy o vytvoření dohody o hledání nerostů v Antarktidě začalo v roce 1982. Antarktida je ovšem podobně jako Arktida velmi špatně dostupná a vzhledem k náročným podmínkám je těžba těchto nerostů problematičtější. Jedná se také o největší zásobárnu sladké vody na světě.⁴⁵

Nicméně je ještě jedno hledisko, které je nutné v souvislosti s Antarktidou zmínit, a to je lov velryb. Jak bylo uvedeno výše, velrybí tuk byl v minulosti významnou komoditou. Do první poloviny 19. století, se používal jako náhražka petroleje (např. do lamp apod.). V následujícím období se začala používat ropa

⁴² McGEE, Jeffrey, ADMISTON, David, HAWARD, Marcus. The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics. Leeds: Springer (Springer Polar Sciences). ISBN 978-981-16-7094-7, s. 24.

⁴³ ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-630-9, s. 148.

⁴⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o Smlouvě o Antarktidě č. 42 ze dne 14. června 1962, o Smlouvě o Antarktidě, In: Sbírka mezinárodních smluv. 2005, částka 40 [online], [cit. 10. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4560>

⁴⁵ WATTS, A. D. Antarctic mineral resources: negotiations for a mineral resource régime. In: TRIGGS, Gillian D. (ed): The Antarctic Treaty régime. Law, Environment and Resources. Cambridge: Cambridge University Press 2008. ISBN 978-0-521-32766-4, s. 164.

a produkty z ní a potřeba velrybího oleje klesla. Významným se opět stal před druhou světovou válkou, kdy bylo Německo odříznuto od ropných zásob a částečně se vrátilo k využití velrybího oleje. V současné době je lov velryb zakázán, nicméně z historického hlediska si tuto tradici zachovávají dva státy – Japonsko a Norsko.

Lze se domnívat, že potenciálně má území Antarktidy velký význam také pokud jde o vojenské využití. To je patrné i z toho, že Smlouva o Antarktidě, navíc uzavřená v době studené války, zakotvuje její využití výhradně pro mírové účely, zakazuje budování vojenských základen o opevnění a zakazuje i konání vojenských manévrů a pokusy s jakýmkoli druhy zbraní.⁴⁶

⁴⁶ Vyhláška ministra zahraničních věcí o Smlouvě o Antarktidě č. 76 ze dne 14. června 1962, o Smlouvě o Antarktidě, In: Sbírka zákonů České republiky. 1962, částka 40 [online], [cit. 5. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>.

2. Mořské právo

Jak bylo popsáno výše, Arktida není kontinent, ale převážně moře kolem severního pólu, které je z většiny zamrzlé. Proto je pro tuto oblast zásadní problematika mořského práva, jehož historie a současné úprava jsou popsány v této kapitole.

2.1. Historie mořského práva

Mořské právo je relativně komplexní odvětví práva. Ve starověkém období byla pobřeží a moře, která na ně bezprostředně navazovala, součástí států, které ovládaly pobřeží. Oproti tomuto pohledu se ovšem začala formulovat již ve starověku zásada svobody moří a římscí právníci zastávali názor, že moře patří mezi *res communis omnium*, tedy věc všem společnou, a proto si jej nemůže nikdo přivlastnit.⁴⁷

Ve středověku si některé státní útvary činily nárok na určitá moře nebo jejich části – např. Benátská republika na Jaderské moře, Dánsko uplatňovalo nárok na moře kolem Islandu atd.⁴⁸ Následně od novověku především v souvislosti s koncem třicetileté války v roce 1648 a vznikem množství malých států, došlo dle některých ke zrodu teritoriality a následně také obnově myšlenky, že státy mají právo regulovat činnosti, které se odehrávají na mořích sousedících s jejich pobřežím.⁴⁹

Během 17. století tak probíhaly debaty mezi právními teoretiky o vlastnických či suverénních právech k moři, mezi nimiž hrál hlavní roli znalec mezinárodního práva Hugo Grotius. Grotius, který v roce 1608 vyslovil tezi, „že se všeobecně připouští, že plavba na moři je volná pro každého, i když k tomu nepovolí žádný vládce.“⁵⁰ Současně také ve svém díle s názvem *Mare liberum sive de lure quod Batavis competit ad Indicana Commercia* tvrdil: „Jelikož je moře právě tak

⁴⁷ ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-630-9, s. 13.

⁴⁸ ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-630-9, s. 13–14.

⁴⁹ CHURCHILL, Robin Rolf and LOWE, Alan Vaughan. The law of the Sea. Revised and Enlarged. Manchester: Manchester University Press 1988. ISBN 0-7190-2922-3, s. 59.

⁵⁰ DAVID, Vladislav. Historie mezinárodního práva a jeho vědy. Praha: Aleko, 1991. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 80-85341-20-4, s. 33.

*nezpůsobil fyzické přivlastnění jako vzduch, nemůže být přiděleno do držení žádnému státu.*⁵¹ Grotius to odvozoval od principu vzniku soukromého vlastnictví, kdy říkal, že v původní společnosti bylo pouze pospolité vlastnictví, tedy věci byly určeny ke společnému užívání, ale následně vývojem vzniklo vlastnictví, které bylo soukromé, tedy vlastnictví jednotlivých osob, a vlastnictví, které bylo společné („publica“). Věci, které nespádaly ani do jedné kategorie se staly *rei nulli*. A protože Hugo Grotius dovodil, že není možné moře dělit, a „*snaha o takové dělení nemůže být užitečná se zřetelem k tom, že moře jako zdroj rybolovu je nevyčerpatelné a omezení svobody plavby nejsou potřebná.*“⁵²

Dalším právním teoretikem, který se problematikou moře zabýval, byl Cornelius de Bynkershoek v díle *De domini maris*, které vyšlo v roce 1702. De Bynkershoek nepojímal svobodu moří jako výsledek jeho vlastností, tedy jako přirozeně zdůvodněný argument, ale dokazoval to analýzou faktických postojů států. Kromě toho se zabýval i šíří teritoriálních vod, kdy např. toto pásmo určil jako vzdálenost dostřelu tehdejších pobřežních děl.⁵³ Toto pojetí zpřesnil dále italský učenec Galliani ve druhé polovině 18. století, který šířku vod, které jsou pod pravomocí pobřežního státu, určil na tři námořní míle.⁵⁴ Námořní míle odpovídá 1852 metrům.⁵⁵

Právě rozlišení mezi pobřežními vodami („teritoriálními vodami“) a volným mořem pak vstoupilo do nauky mezinárodního práva veřejného, nicméně dvě záležitosti zůstaly dlouho nevyřešené: otázka šířky těchto teritoriálních vod, a následně otázka povahy práv pobřežních států nad teritoriálním mořem. Během 19. století si tak některé státy nárokovaly vlastnictví teritoriálního moře a střežily si tato pásma, jiné státy (např. Francie nebo

⁵¹ DAVID, Vladislav. *Historie mezinárodního práva a jeho vědy*. Praha: Aleko, 1991. *Prameny a nové proudy právní vědy*. ISBN 80-85341-20-4, s. 33.

⁵² ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. *Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk)*. ISBN 978-80-7380-630-9, s. 15.

⁵³ DAVID, Vladislav. *Historie mezinárodního práva a jeho vědy*. Praha: Aleko, 1991. *Prameny a nové proudy právní vědy*. ISBN 80-85341-20-4, s. 33.

⁵⁴ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. *Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk)*. ISBN 978-80-7380-630-9, s. 15.

⁵⁵ GÖBEL, Ernst, MILLS, Ian. and WALLARD, Andrew, eds. *The International System of Units (SI) (PDF) (8th ed.)*. Paris: Bureau International des Poids et Mesures, 2006. ISBN 92-822-2213-6, s. 127.

Španělsko) si takové vlastnictví nad teritoriálním mořem nenárokovaly, ale vykonávaly pouze jurisdikční pravomoci pro konkrétní účely jako byla obrana nebo rybolov. Tyto jurisdikční pravomoci ovšem zpravidla nebyly sjednoceny, tedy nebyl vytyčen jednotně široký pás teritoriálního moře, který spadal pod jurisdikci konkrétního státu.⁵⁶ Na druhou stranu ty státy, které vztahovaly své vlastnictví k teritoriálnímu moři se relativně lišily v pojetí toho, jak daleko do moře se toto jejich teritorium nachází. Dánsko a Norsko k roku 1745 považovaly za své 4 míle od pobřeží směrem na volné moře, Španělsko 6 mil a Rusko dokonce 12 námořních mil, což praktikovalo ještě v roce 1912.⁵⁷

První konference Organizace spojených národů o mořském právu se konala v roce 1958 a vyvrcholila přijetím 4 Ženevských úmluv: Úmluvy o pobřežních vodách a pásmu souvislém, Úmluvy o volném moři a Úmluvy o pevninské mělčině (kontinentálním šelfu) a Úmluvy o ochraně biologického bohatství volného moře⁵⁸.

Druhá z vyjmenovaných úmluv stanoví, že pojem „volné moře se vztahuje na všechny části moře, které nejsou zahrnuty do pobřežních vod nebo do vnitrozemských vod některého státu.“⁵⁹ Jinými slovy je možné konstatovat, že kromě volného moře je možné rozlišovat vnitrozemské vody nebo pobřežní vody. Pobřežní vody ovšem Úmluva nijak blíže nespecifikuje, nicméně v případě např. výkonu práva na pronásledování cizí lodi, toto právo zaniká v případě, že loď vpluje do pobřežních vod své vlastní země nebo třetí země.⁶⁰

Zásadním právním dokumentem, který se týká moří a oceánů, je Úmluva OSN o mořském právu, v originále United Nations Convention on the Law of the Sea, zkráceně UNCLOS (dále jen „Úmluva“), která měla nahradit čtyři Ženevské

⁵⁶ CHURCHILL, Robin Rolf and LOWE, Alan Vaughan. The law of the Sea. Revised and Enlarged. Manchester: Manchester University Press 1988. ISBN 0-7190-2922-3, s. 60.

⁵⁷ ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-630-9, s. 16.

⁵⁸ Background to UNCLOS. [online]. 2009 [cit. 10. 10. 2023]. Dostupné z WWW: <http://www.continentalshef.org/about/1143.aspx>.

⁵⁹ Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě o volném moři č. 92 ze dne 6. května 1964, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 40 [online], [cit. 19. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1278>.

⁶⁰ Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě o volném moři č. 92 ze dne 6. května 1964, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 40 [online], [cit. 19. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1278>.

úmluvy o mořském právu z dubna 1958. Ta je výsledkem jednání třetí konference OSN o mořském právu, která se konala v letech 1973-1982. Smlouva byla podepsána v Montego Bay na Jamajce 10. prosince 1982 a platnosti nabyla až 16. listopadu 1994, přičemž ji k tomuto datu ratifikovalo 60 států.⁶¹

Dvanáctiletý odstup mezi přijetím úmluvy a jejím vstoupení v platnosti, byl problémem pro režim tzv. Oblasti, tj. hlubokomořského dna a podzemí za hranicemi národní jurisdikce. Ve snaze uvést UNCLOS v život došlo proto v roce 1994 ke kroku, který je v oblasti mezinárodního práva označován jako bezprecedentní, a to přijetí Dohody o provádění části XI (Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea), která přinesla podstatné změny původního režimu Oblasti (při zachování jeho základních principů).⁶²

Do dnešního dne byla ratifikována většinou států a Evropskou unií.⁶³ I některé další státy, které nejsou signatáři smlouvy ji ovšem akceptují jako obyčejové mezinárodní právo vztahující se k oceánům.⁶⁴

2.2. Vybrané pojmy Úmluvy OSN o mořském právu

Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982 definovala pojmy, které jsou z hlediska mořského práva, a tedy i režimu Arktidy, zásadní. Níže jsou popsány ty, které jsou pro problematiku otázek Antarktidy významné. Jedná se o vnitřní vody, dále pobřežní moře a přilehlou zónu (Část II), průlivy používané pro mezinárodní plavbu (Část III), výlučnou ekonomickou zónu (Část V), kontinentální šelf (Část VI) a volné moře (Část VII).⁶⁵

⁶¹ JAREŠ, Vladimír. „The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: The Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic.” *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2009, vol. 42, no. 4, s. 1267.

⁶² ŽÁKOVSKÁ, Karolina. Návštěva profesora Beuriera v Praze. *České právo životního prostředí* [online]. 2007 [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: http://www.cspzp.com/dokumenty/casopis/cislo_21.pdf

⁶³ UNITED NATIONS TREATY COLLECTION, UNCLOS [online], [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en

⁶⁴ JAREŠ, Vladimír. „The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: The Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic.” *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2009, vol. 42, no. 4, s. 1267.

⁶⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

2.2.1. Obvyklá základní linie a přímé základní linie

Obvyklou základní linii Úmluva definuje jako „*linii největšího odlivu podél pobřeží, jak je zakreslena na námořních mapách velkého měřítka, které jsou úředně uznány pobřežním státem.*“ Směrem do vnitrozemí od této linie se prostírají vnitřní vody státu, opačným směrem od ní se pak odvozuje šířka pobřežního moře, výlučné ekonomické zóny i kontinentální šelf.

Podle ustanovení čl. 5 Úmluvy je obvyklá základní linie „*linie největšího odlivu podél pobřeží, jak je zakreslena na námořních mapách velkého měřítka, které jsou úředně uznány pobřežním státem.*“ Nicméně Úmluva vymezuje i dva speciální případy určení základní linie, která není obvyklá, ale která se určuje v případě existence velkého množství ostrovů a atolů podle čl. 6 Úmluvy: „*V případě ostrovů rozkládajících se na atolech nebo ostrovu obklopených útesy je základní linií pro měření šíře pobřežního moře linie největšího odlivu podél útesy směrem k moři, jak je označena příslušným symbolem na námořních mapách, které jsou úředně uznány pobřežním státem.*“ V případě členitého pobřeží se pro určení základní linie postupuje podle článku 7 Úmluvy OSN o mořském právu, který stanoví, že: „*V místech, kde pobřeží je velmi členité a má hluboké zářezy, nebo kde je pás ostrovů podél pobřeží v jeho bezprostřední blízkosti, lze použít při vytyčování základní linie, od níž se měří šíře pobřežního moře, metody přímých základních linií spojujících příslušné body.*“ Výše popsané metody při vytyčení základní linie může pobřežní stát i kombinovat, tedy základní linie může být určena jak obvyklými, tak přímými základními liniemi.⁶⁶

2.2.2. Pobřežní moře

Úmluva v části II, oddílu 1 stanoví, že „*svrchovanost pobřežního státu se rozšiřuje za jeho pevninské území a vnitřní vody, a v případě; souostrovního států za jeho souostrovní vody, na přilehlé mořské pásmo zvané pobřežní moře.*“ Pobřežní moře, respektive teritoriální vody či teritoriální moře, je tedy součástí území státu a jeho vnější hranice představuje státní hranici.

⁶⁶ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sběrka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z [WWW: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966](https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966).

Podle článku 3 Úmluvy, „každý stát má právo stanovit šíři svého pobřežního moře až po hranici nepřesahující dvanáct námořních mil měřených od základních linií určených v souladu s touto Úmluvou.“

Zřízení pobřežního moře není pouhým rozšířením suverenity daného státu, nýbrž s sebou nese také povinnosti. Pobřežní stát má povinnost poskytnout obchodním lodím všech států právo tzv. pokojného proplutí, a to bezplatně.⁶⁷

2.2.3. Přilehlá zóna

Přilehlá zóna je pásmo přiléhající k pobřežnímu moři ve vzdálenosti maximálně 24 námořních mil od základních linií, od kterých se měří šíře pobřežního moře. Jejím smyslem je dát pobřežními státu provádět potřebnou kontrolu k tomu, aby zabránil porušování celních, finančních, přistěhovaleckých nebo zdravotnických předpisů na svém vlastním území nebo pobřežním moři a aby mohl trestat porušení těchto předpisů, ke kterému došlo na jeho území nebo v pobřežním moři.⁶⁸

2.2.4. Průlivy používané pro mezinárodní plavbu

Průlivy, které jsou využívány pro mezinárodní plavbu se rozumí takové průlivy, které se používají pro mezinárodní plavbu mezi jednou částí volného moře nebo výlučné ekonomické zóny a jinou částí volného moře nebo výlučné ekonomické zóny. Úmluva v nich definuje právo tranzitního proplutí či přeletu, kterým nesmí být bráněno. To neplatí tam, kde je průliv tvořen ostrovem státu a jeho pevninskou částí, jestliže existuje stejně vhodná trasa po volném moři nebo výlučné ekonomické zóně. V těchto oblastech Úmluva dále definuje pro lodě a letadla další povinnosti.⁶⁹

⁶⁷ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

⁶⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

⁶⁹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

2.2.5. Výlučná ekonomická zóna

Výlučná ekonomická zóna je zvláštním typem teritoria, které vzniklo kvůli nárokům na jurisdikci rybolovu za hranicemi teritoriálního a přilehlého moře. Pokud jde o historii této zóny, uvádí se, že po Trumanově doktríně vystoupil prezident Chile Gabriel González Videla 23. června 1947 s prohlášením, že moře do vzdálenosti 200 námořních mil od pobřeží spadá pod ochranu a kontrolu pobřežního státu, který má právo chránit, regulovat a sledovat využívání přírodního bohatství (především rybolov).⁷⁰

Podle čl. 55 Úmluvy OSN o mořském právu, je výlučná ekonomická zóna „*oblast nacházející se za pobřežním mořem a k němu přilehlá, která podléhá zvláštnímu právnímu režimu stanovenému v této Části, podle něhož se práva a jurisdikce pobřežního státu a práva a svobody jiných států řadí podle příslušných ustanovení této Úmluvy.*“ Úmluva v článku 57 říká, že nesmí být větší než 200 námořních mil od základních linií, od nichž se měří šíře pobřežního moře.

Pobřežní stát má v této oblasti svrchovaná práva za účelem výzkumu a využívání přírodních zdrojů, jurisdikci nad zřizováním a využíváním umělých ostrovů, zařízení a staveb, mořským vědeckým výzkumem a ochranou a uchováním mořského prostředí. Jiné státy zde požívají svobod plavby, přeletu, kladení podmořských kabelů a potrubí.⁷¹

2.2.6. Kontinentální šelf a oblast

Kontinentální šelf neboli pevninská mělčina byl podrobně upraven již v Úmluvě o pevninské mělčině z roku 1958 zmíněné výše. V rozsudku Mezinárodního soudního dvora 1969 pak byl označen za výraz mezinárodního obyčejového práva.⁷² Kontinentální šelf nepodléhá přivlastnění ze strany

⁷⁰ BARRENNE, Jeannette Irington. The Contribution of Andrés Bello to the Law of the Sea in the Chilean Civil Code. In: CASTILLO, Lilian del (ed). Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of Sea. Leiden-Boston: Brill Nijhoff 2015. ISBN 978-90-04-28379-4, s. 12.

⁷¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

⁷² ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: Právník 6/2014, s. 486.

pobřežních států. Nejedná se ani o res nullius a nemůže se tak stát předmětem přisvojení.⁷³

Článek 76 Úmluvy definuje kontinentální šelf jako oblast, která „zahrnuje mořské dno a podzemí podmořských oblastí, které leží za hranicemi jeho pobřežního moře po celém přirozeném prodloužení jeho pevninského území k vnější hranici kontinentálního okraje anebo do vzdálenosti 200 námořních mil od základních linií, od kterých se měří šíře pobřežního moře tam, kde vnější hranice kontinentálního okraje této vzdálenosti nedosahuje.“ Za přesně definovaných okolností ale Úmluva dovoluje hranici 200 námořních mil překročit. Konkrétně jde o situaci, kdy je podloží, jež patří do nárokované oblasti, přirozeným prodloužením pevniny daného státu. Zpravidla jde o podmořské hřbety, které si státy mohou nárokovat až do vzdálenosti 350 námořních mil od pobřežních linií. „Pobřežní stát nad kontinentálním šelfem vykonává svrchovaná práva za účelem průzkumu a využívání přírodních zdrojů“ a nejsou vázána na skutečnou nebo pomyslnou okupaci této oblasti.

Dno moří a oceánů a jejich podzemí za hranicemi národní jurisdikce definuje úmluva jako „Oblast“. Její zdroje považuje úmluva za společné dědictví lidstva. Žádný stát nad nimi nemůže uplatňovat nebo vykonávat svrchovanost nebo svrchovaná práva a všechny zdroje náleží lidstvu jako celku. Oblast je také možno využívat výhradně pro mírové účely. Výzkumné úkony prováděné v oblasti se mohou týkat výhradně mírových účelů ku prospěchu lidstva.⁷⁴

2.2.7. Volné moře

Úmluva volné moře v článku 86 definuje jako „všechny části moře, které nejsou zahrnuty do výlučné ekonomické zóny, do pobřežního moře anebo do vnitrozemských vod státu či do souostrovních vod souostrovního státu“. V této oblasti všechny pobřežní či vnitrozemské státy požívají mimo jiné následující svobody: plavby, přeletu, kladení podmořských kabelů a dálkových potrubí, budování umělých ostrovů a jiných zařízení dovolených mezinárodním právem,

⁷³ KOLODKIN, A., L. Mirovoj okean. Moskva: Meždunarodnyje otnošenija, 1973, s. 98

⁷⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

rybolovu a vědeckého výzkumu. Volné moře je určeno pro mírové účely. Žádný stát si nad ním nemůže činit nároky na podrobení své svrchovanosti a každý stát na něm má právo plavby. Jak bylo uvedeno výše, volné moře a mořské dno za hranicemi národní jurisdikce jsou mezinárodními prostory.⁷⁵

2.3. Reakce států na přijetí UNCLOS

Po přijetí Úmluvy OSN o mořském právu (1982) přijaly státy, které měly zájmy v Arktické oblasti – Rusko, USA, Kanada, Norsko, Dánsko a Švédsko, do své legislativy předpisy o provádění této Úmluvy.⁷⁶ Důležitost Úmluvy OSN o mořském právu, přestože explicitně neupravovala problematiku arktické oblasti, je možné vidět i v tom, že pobřežní oblasti byly podle této úmluvy pod suverenitou pobřežních států a zároveň vymezením výlučných ekonomických zón, které se dotkly i arktických států. Úmluva současně pojednává o oblastech pokrytých ledem.⁷⁷

Jako příklad je možné uvést Rusko, které přijalo sérii federálních zákonů, které upravovaly právě arktické oblasti. Důležitou právní normou v tomto ohledu byl zákon o Kontinentálním šelfu, který byl přijat v roce 1995, a zákon o Výlučné ekonomické zóně Ruské federace z roku 1998. Ve federálním zákoně č. 187-FZ o kontinentálním šelfu Ruské federace⁷⁸ je definován jednak samotný kontinentální šelf, který zahrnuje mořské dno a podložní vrstva podmořských oblastí a zahrnuje také všechny ostrovy nacházející se ve vzdálenosti 200 námořních mil od pobřeží. Dle uvedeného zákon nerostné a živé zdroje, které se v prostoru kontinentálního šelfu nachází, jsou ve správě Ruské federace a průzkum, průmyslové využití a ochrana těchto území je v kompetenci ruské

⁷⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

⁷⁶ ONDŘEJ, Jan. Aplikace úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: Právník 6/2014, s. 490.

⁷⁷ BERKMAN, Paul Arthur, VYLEGZHANIN, Alexandr N., YOUNG, Oran R. Baseline of Russian Arctic Laws. Cham: Springer. ISBN 978-3-030-06262-0, s. XXX.

⁷⁸ RF Continental Shelf Act. RF Federal Act No. 187-FZ. Adopted By The State Duma On October 25, 1995 [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/html/rus21902E.htm>.

vlády. Dle uvedeného zákona licence k rybolovu a využívání biologické rozmanitosti v prostoru kontinentálního šelfu mohou vydat i zahraničním rybářským plavidlům pouze ruské federální agentury. Tato licence má platnost jednoho roku.⁷⁹ Zákon č. 191 o výhradní ekonomické zóně⁸⁰ zakládá status výlučné ekonomické zóny jako zóny, která je pod správou Ruské federace, a to v souladu s ruskou ústavou a normami mezinárodního práva.⁸¹

V případě Spojených států amerických, které UNCLOS jako jediný arktický stát doposud neratifikovaly, došlo v roce 1995 k oznámení hranice své výlučné ekonomické zóny a nařízením prezidenta USA z roku 2009 byla vymezena politika USA v arktické oblasti.⁸²

⁷⁹ RF Continental Shelf Act. RF Federal Act No. 187-FZ. Adopted By The State Duma On October 25, 1995 [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/html/rus21902E.htm>.

⁸⁰ Federal Law No. 191-FZ of 1998 on the Exclusive Economic Zone [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://leap.unep.org/countries/ru/national-legislation/federal-law-no-191-fz-1998-exclusive-economic-zone>.

⁸¹ Federal Law No. 191-FZ of 1998 on the Exclusive Economic Zone [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://leap.unep.org/countries/ru/national-legislation/federal-law-no-191-fz-1998-exclusive-economic-zone>.

⁸² ONDŘEJ, Jan. Aplikace úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: Právník 6/2014, s. 490.

3. Teritoriální nároky jednotlivých států

Problematika sporných hranic v Arktidě se díky klimatickým změnám stává stále aktuálnější. Tyto spory lze rozlišit do tří skupin, a to na demarkační spory o hranice, spory o kontinentální šelfy a spory o kontrolu úžin a námořních tras.⁸³

V této práci budou popsány nároky na rozšíření kontinentálního šelfu za hranicí 200 námořních mil a nastíněny spory o kontrolu úžin a námořních tras v Arktidě

3.1. Požadavky na rozšíření kontinentálního šelfu

Při Ratifikaci UNCLOS mělo Rusko nashromážděna oceánografická data, na základě kterých vzneslo v prosinci 2001 požadavek na rozšíření své výlučné ekonomické zóny. Nárokovalo si 1 191 000 km² území mořského dna v Severním ledovém oceánu. Uvedeným důvodem bylo to, že Lomonosův hřbet spojuje ruský kontinentální šelf se severním pólem. Je nutné podotknout, že většina tohoto území se nachází mimo současnou ruskou EEZ. Jde o tzv. trojúhelníkovou oblast s vrcholem na severním pólu.⁸⁴

Rusko své požadavky v opětovných podáních v roce 2015 a 2021 dále rozšířilo až na 2 miliony kilometrů čtverečních. Komise OSN pro hranice kontinentálního šelfu většinu z těchto požadavků 6. února roku 2023 doporučila vytyčit, odmítla nakonec pouze 300.000 km² z důvodu nedostatečné datové dokumentace. Komise přijala Lomonosův hřbet jako podmořskou vyvýšeninu, která je přirozeným podmořským prodloužením pevniny. Proto je dle jejího rozhodnutí možné posunout linii až na vzdálenost 350 námořních mil od základní linie.

Své požadavky podala také Kanada a Dánsko (jménem Grónska). Část nárokovaná Kanadou a Dánskem se z velké části překrývá s tou požadovanou Ruskou federací. Vzhledem k tomu, že se jimi Komise ale zabývá v pořadí, jak jí

⁸³ KRÍŽ, Zdeněk, CHRÁŠTANSKÝ, Existing Conflicts in the Arctic and the Risk of Escalation: Rhetoric and Reality [online] [cit.11.9.2023]., Dostupné z WWW: https://is.muni.cz/publication/1079092/Kriz_Chrastansky_vysledna_verze.pdf.

⁸⁴ GÓRSKI, Tomasz. A Note on Submarine Ridges and Elevations with Special Reference to the Russian Federation and the Arctic Ridges. *Ocean Development & International Law*. 2009, Volume 40, Number 1, str. 51.

byly doručeny, bude trvat ještě několik let, než se k nim vyjádří.⁸⁵ Norsko podalo své požadavky na vztahující se k jiným částem Arktidy, USA na podání nároku na území od Aljašky po severní pól dle dostupných informací zatím připravuje.⁸⁶

3.2. Plavba v Arktidě: Severozápadní a Severovýchodní cesta

Suverenitu nad Severozápadní cestou, jenž propojuje Davisův a Beringův průliv, respektive Atlantský a Tichý oceán a vede mezi kanadskými arktickými ostrovy, si Kanada nárokuje již od počátku 20. století.

Nejprve se opírala o tzv. sektorovou teorii, již zmíněnou výše, na základě které by Kanada svou východní a západní hranici pomyslně prodloužila až po severní pól, přičemž by jí připadla veškerá pevnina ostrovy i zamrzlé moře nacházející se v tomto trojúhelníku.⁸⁷ Tento přístup ovšem neměl v mezinárodním právu žádný základ.⁸⁸

Roku 1970 v reakci na plavbu americké lodi SS Manhattan přijala Kanada Zákon o prevenci znečištění arktických vod (Arctic Waters Pollution Prevention Act), který omezuje proplování lodí skrz arktickou oblast, a to z ekologických důvodů, respektive stanoví přísná kritéria pro plavbu Severozápadní cestou, která měla být dodržována až do vzdálenosti 100 námořních mil od nejbližší kanadské pevniny či ostrova. Tento zákon byl ovšem v rozporu mezinárodním právem, které neuznávalo práva pobřežního státu za hranici 12 námořních mil od základní linie.

K zásadní změně došlo až s přijetím Úmluvy OSN o mořském právu, která v článku 234 uvádí, že *„Pobřežní státy mají právo přijmout a provádět nediskriminační právní předpisy k zabraňování, snížení a kontrole znečišťování moře z plavidel v zaledněných oblastech uvnitř výlučné ekonomické zóny, kde*

⁸⁵ KUNOY Bjorn. Recommendations on the Russian Federation's Proposed Outer Continental Shelf in the Arctic Area. EJIL:Talk!, 2023 [online], [cit. 20.10.2023]., Dostupné z WWW <https://www.ejiltalk.org/recommendations-on-the-russian-federations-proposed-outer-continental-shelf-in-the-arctic-area/>

⁸⁶ BREUM Martin. Russia gets approval for the data behind much of its Arctic Ocean seabed claim. ARCTICTODAY, 2023 [online], [cit. 25.10.2023]., Dostupné z WWW <https://www.arctictoday.com/russia-gets-approval-for-the-data-behind-much-of-its-arctic-ocean-seabed-claim/>.

⁸⁷ PHARAND, Donat. Canada's Arctic Waters in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 201.

⁸⁸ BUTLER, William Elliott. *Northeast arctic passage*. Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1978, 199 s. ISBN 90-286-0498-7., str. 71.

zejména drsné klimatické podmínky a přítomnost ledu pokrývajícího po většinu roku takové oblasti vytvářejí překážky anebo výjimečné riziko pro plavbu a kde znečištění mořského prostředí by mohlo způsobit velkou škodu na ekologické rovnováze či ji nenávratně narušit.“ Roku 2009 Kanada v souladu s tímto ustanovením Úmluvy prodloužila rozsah Zákona o prevenci znečištění arktických vod až do vzdálenosti 200 námořních mil.⁸⁹

Otázka právního režimu Severozápadní cesty dodnes nebyla uspokojivě vyřešena. Kanada považuje kanadské arktické ostrovy za součást svého území, a tedy si nárokuje i Severozápadní cestu, a to na základě argumentu, že se podle ní na základě metody vytyčení přímých základních linií jedná o její vnitřní vody. Při jejich vytyčení se dle vlastního tvrzení opírala jednak o Úmluvou o mořském právu, jednak o Rozsudek Mezinárodního soudního dvora, který v roce 1951 rozhodl spor anglických a norských rybářů.

Způsob, jakým Kanada k vytyčení hranice přistoupila, se ovšem setkal s kritikou mnoha států, a to včetně USA, které argumentovaly, že některé přímé základní linie byly nepřiměřeně dlouhé a příliš se odchylovaly od celkového směru pobřeží a způsob vytyčení základních linií nesplňuje podmínky stanovené Úmluvou a zmíněným rozsudkem, o který se Kanada opírá. USA zastávají stanovisko, že se jedná o mezinárodní úžinu. Do dnešního dne nebyla tato problematika přezkoumána žádným mezinárodním soudem nebo tribunálem. Lze se domnívat, že s měnícími se klimatickými podmínkami se vyřešení tohoto sporu může stát potřebným.⁹⁰

Severovýchodní cesta se z drtivé většiny nachází v ruské výlučné ekonomické zóně, nikoli vnitřních vodách, jak je tomu v předchozím případě. Rusko roku 1991 vydalo Plavební předpisy pro Severovýchodní cestu a zpřístupnila tak Severovýchodní cestu cizím lodím.⁹¹ Mnoho autorů má

⁸⁹ BYERS, Michael a Suzanne LALONDE. Who Controls the Northwest Passage?. *Journal of Transnational Law* [online]. October 2009, Volume 42, Number 4 [cit.11.9.2023]. Dostupné z: WWW: <http://law.vanderbilt.edu/publications/journal-of-transnational-law/archives/volume-42-number-4/download.aspx?id=4308>, str. 19.

⁹⁰ BYERS, Michael a Suzanne LALONDE. Who Controls the Northwest Passage?. *Journal of Transnational Law* [online]. October 2009, Volume 42, Number 4 [cit.11.9.2023]. Dostupné z: WWW: <http://law.vanderbilt.edu/publications/journal-of-transnational-law/archives/volume-42-number-4/download.aspx?id=4308>, s. 20.

⁹¹ „Rules of Navigation. Regulations for Navigation on the Seaways of the NSR, 1991.“ The USSR

v současné době za to, že klimatická změna zatím nepostupuje tak rychle, aby se využívání této trasy v dohledné době zintenzivnilo, nebyly kladeny vysoké nároky na infrastrukturu a mohla být využita běžná plavidla⁹².

3.3. Konference v Ilulissatu

V květnu 2008 se na základě dánské iniciativy v grónském Ilulissatu setkali zástupci Kanady, Dánska, Norska, Ruska a USA. Společně se zde usnesli na textu deklarace, politického dokumentu, v němž konstatují, že Severní ledový oceán stojí na prahu změn, kdy klimatické změny a tání ledu mohou mít dopad na zranitelné ekosystémy, život obyvatel a také na možné využívání přírodních zdrojů.

V deklaraci je dále uvedeno, že *„Mořské právo stanovuje důležitá práva a závazky týkající se vymezení vnějších hranic kontinentálního šelfu, ochrany mořského prostředí, včetně oblastí pokrytých ledem, práva pokojné plavby, mořského vědeckého výzkumu a dalšího využití moře.“* Neméně podstatné je pak sdělení, kdy státy deklarují, že: *„Zůstáváme vázáni tímto právním rámcem a závazkem řádného urovnání jakýchkoli případných překrývajících se nároků.“*

Státy se v deklaraci dále zavazují *„úzce spolupracovat v otázkách ochrany životního prostředí, vědeckého výzkumu, při výměně dat, jakož i případných pátracích a záchranných akcích.“*⁹³

3.4. Mezinárodní tribunál pro mořské právo a Mezinárodní soudní dvůr

Mezinárodní soudní dvůr (ICJ) a Mezinárodní tribunál pro právo moře (ITLOS) jsou dva význačné mezinárodní soudní orgány založené k řešení mezinárodních sporů mírovými prostředky. Jsou nezávislými a trvalými orgány zasvěcenými řešení sporných případů a vydávání poradních stanovisek.

ICJ byl založen Chartou Organizace pojených národů, přičemž svou činnost činnosti zahájil v roce 1946. Od svého založení bylo před Soud předloženo 177

Ministry of Merchant Marine, Moscow. [cit.11.9.2023]. Dostupné z WWW: <http://www.morflot.ru/about/sevmorput/index.php>.

92 BRIGHAM, Lawson W. „The Arctic.“ Foreign Policy, 2010 [online], [cit.11.9.2023]., Dostupné z WWW <https://www.jstor.org/stable/20753989>.

⁹³ THE ILULISSAT DECLARATION, Arctic ocean Conference Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008, [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf>

případů, z toho 27 prostřednictvím žádostí o poradní stanoviska. Ze 150 sporných případů se 28 týkalo otázek mořského práva.

ITLOS byl založen v roce 1994 Úmluvou Organizace spojených národů o právu moře, která mu uděluje pravomoc nad spory týkajícími se výkladu a uplatňování UNCLOS a příslušných nástrojů. Formálně zahájil svou činnost v roce 1996 po zvolení prvních soudců. Od svého založení bylo Tribunálu předloženo 27 případů, včetně dvou žádostí o poradní stanoviska.⁹⁴

Zásadní otázkou v činnosti ITLOS je příslušnost. Podle článku 20 Statutu Mezinárodního tribunálu pro mořské právo mají přístup k tribunálu účastnické státy a „jiné subjekty než účastnické státy mají přístup k Tribunálu ve sporu výslovně stanoveném v Části XI nebo předloženém podle jakékoli jiné dohody zakládající příslušnost Tribunálu, jestliže tuto příslušnost přijaly všechny strany sporu.“ Zároveň podle článku 21 „příslušnost Tribunálu se vztahuje na všechny spory a žaloby předložené v souladu s touto Úmluvou a veškeré záležitosti konkrétně stanovené v kterékoli jiné dohodě, která zakládá příslušnost Tribunálu.“ Významným orgánem ITLOS je Komora pro spory týkající se mořského dna, která řeší spory vztahující se k mořskému dnu.

Zatímco ICJ může vykonávat svou spornou pravomoc pouze v případech mezi státy, ITLOS může řešit případy, které jsou podávány proti mezinárodním organizacím, podnikům a fyzickým nebo právnickým osobám. I po založení ITLOS pokračuje ICJ v řešení záležitostí týkajících se práva moře, například stanovování námořních hranic. Od svého založení přispěly ITLOS a ICJ k podpoře a posílení zásady práva na mezinárodní úrovni.⁹⁵

⁹⁴ THE ICJ AND ITLOS ▯ IS THERE A PLACE FOR JUDICIAL DIALOGUE BETWEEN THEM? [cit. 19. 9. 2023]. Dostupné z [WWW:/www.un.org/en/ga/sixth/74/pdfs/29 october 2019 2 concept note.pdf](http://www.un.org/en/ga/sixth/74/pdfs/29_october_2019_2_concept_note.pdf).

⁹⁵ STATUTE OF THE INTERNTIONAL TRIBUNAL FOR THE LAW OF THE SEA [cit. 21. 9. 2023]. Dostupné z [WWW: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/basic_texts/statute_en.pdf](https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/basic_texts/statute_en.pdf)

4. Právní režim Antarktidy

Jak je patrné z následující kapitoly, právní režim Antarktidy se od právního režimu Arktidy výrazně liší. Zcela zásadním rozdílem je fakt, že pro oblast Antarktidy byla již roku 1959 uzavřena Smlouva o Antarktidě, která kodifikuje její unikátní postavení a poskytlá základ Antarktického smluvního systému.

4.1. Smluvní režim

Smlouva o Antarktidě z roku 1959 platí pro oblast na jih od 60. stupně jižní šířky včetně plovoucích ledovců a vztahuje se i na ostrovy a souostroví v této oblasti, kterými např. jižní Orkneje nebo Jižní Shetlandy

Smlouva o Antarktidě vstoupila v platnost 23. června 1961 po uložení poslední ratifikační listiny u deponitáře smlouvy, kterým je vláda USA. Smlouva byla uzavřena na dobu neurčitou, ovšem jak je uvedeno v jejím článku 12, po uplynutí třiceti let od vstupu Smlouvy v platnost může některá ze smluvních stran požádat vládu, u níž je Smlouva uložena, aby svolala konferenci všech smluvních stran, na které se bude jednat o tom, jak je smlouva prováděna.⁹⁶

Smlouva obsahuje dohodu na tom, že Antarktida bude využívána pro mírové účely a jakákoliv opatření vojenského charakteru (např. vybudování vojenských základen nebo opevnění, případně konání manévru) je zakázáno. Zakázáno je také provádění jaderných výbuchů nebo zneškodňování radioaktivního odpadu, nicméně použití vojenského personálu pro vědecké nebo mírové účely je povoleno.

Hlavními zásadami smlouvy jsou využití pro mírové účely, nemilitarizace, zákaz přivlastnění, svoboda vědeckého bádání a spolupráce v Antarktidě.

Smluvní strany se zároveň dohodly, že si budou:

- a) *„vyměňovat informace o plánech vědeckých prací v Antarktidě, aby byla zajištěna maximální úspora prostředků a efektivnost práce;*
- b) *vyměňovat vědecký personál mezi výpravami a stanicemi v Antarktidě;*
- c) *vyměňovat údaje a výsledky vědeckých pozorování v Antarktidě a zajistí k nim volný přístup.“*

⁹⁶ Sdělení Ministra zahraničních věcí o sjednání Smlouvy o Antarktidě č. 76 ze dne 11. července 1962, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 40 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>

Každá smluvní strana si mohla jmenovat pozorovatele pro inspekci, kteří následně mají volný přístup na Antarktidu, a to v jakoukoliv dobu. Zároveň všechny smluvní strany měly povinnost informovat ostatní:

- a) „o všech výpravách do Antarktidy nebo do oblasti Antarktidy, které podnikají její lodě nebo její občané, a o všech výpravách do Antarktidy, které jsou organizovány na jejím území, nebo jsou z jejího území vysílány;
- b) o všech stanicích v Antarktidě provozovaných jejími občany;
- c) o každém vojenském personálu či vybavení, určeném k vyslání do Antarktidy s přihlédnutím k podmínkám stanoveným bodem 2 článku I této Smlouvy.“⁹⁷

Činnost v Antarktidě není regulována pouze výše zmíněnou Smlouvou o Antarktidě, nýbrž celým souborem norem, které vytvářejí antarktický smluvní systém. Tento systém je charakterizován v jedné z pozdějších smluv, která je jeho součástí, a to v Protokolu o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě z roku 1991. Ten uvádí, že systém je tvořen Smlouvou o Antarktidě, opatřeními učiněnými podle Smlouvy o Antarktidě a přidruženými mezinárodními instrumenty⁹⁸. Těmi jsou v současnosti další čtyři smlouvy. Jedná se o Úmluvu o zachování antarktických tuleňů (1972), Úmluvu o zachování mořských živých zdrojů Antarktidy (1980), Úmluvu o úpravě činností týkajících se nerostných zdrojů Antarktidy (1988) a o Protokol o životním prostředí Antarktidy ke Smlouvě o Antarktidě (1991).⁹⁹

⁹⁷ Sdělení Ministra zahraničních věcí o sjednání Smlouvy o Antarktidě č. 76 ze dne 11. července 1962, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 40 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>

⁹⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Protokolu o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě č. 42 ze dne 31. března 2005, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 20 [online], [cit. 10. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4560>

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

⁹⁹ ROTHWELL, D. – KAYE, S. In: VIGNI, P. The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area. Max Planck Yearbook of the United Nations Law. 2000, č. 4, s. 494

4.2. Smluvní strany Smlouvy a závaznost pro třetí strany

Podle výše zmíněného Protokolu o ochraně životního prostředí z roku 1991 tvoří arktický smluvní systém také zmíněná opatření učiněná podle Smlouvy o Antarktidě. Ta jsou přijímána na pravidelných konzultativních schůzkách Smlouvy o Antarktidě (Antarctic Treaty Consultative Meeting – ATCM). Smlouva rozlišuje celkem tři kategorie smluvních stran, přičemž těchto konzultací se mohou účastnit pouze dvě. První skupinu představuje dvanáct původních smluvních států, druhou kategorií tvoří státy, které projevují svůj zájem o Antarktidu, a to tak, že zde vyvíjí podstatnou vědeckou nebo výzkumnou činnost. Tím je od roku 2014 i Česká republika. Třetí skupina smluvních států má omezená práva, a to právě v tom smyslu, že nemá právo účastnit se konzultativních schůzek a mít vliv na další rozvoj antarktického smluvního systému.¹⁰⁰

Pokud jde o závaznost Smlouvy o Arktidě, má se za to, že je závazná i pro nesmluvní státy. Jiří Malenovský roku 1986 uvedl, že „čtvrtstoletí jednotného uplatňování režimu stanoveného ve Smlouvě o Antarktidě v praxi států již vedlo ke vzniku některých obyčejových norem obecného mezinárodního práva, jež tento režim zajišťují. Takové obyčejové normy jsou závazné i pro státy, které nejsou smluvními stranami“.¹⁰¹ Nyní, po více než šedesáti letech respektování antarktického režimu jsou naplněny všechny prvky materiálního znaku pro vznik obyčejové normy mezinárodního práva – *usus longaevis*. Subjektivní prvek, tedy přesvědčení států o právní závaznosti pravidla je patrně také naplněn, protože od doby přijetí Antarktické smlouvy a zmražení územních nároků si žádný stát nečinil nároky na území Antarktidy, a i nesmluvní státy respektují status Antarktidy jako mezinárodního prostoru.

4.3. Územní nároky

Význam Smlouvy o Antarktidě spočívá mimo jiné v tom, že došlo k ke zmrazení (suspendování) územních nároků sedmi států, mezi nimiž byla Velká Británie, Austrálie či Francie.

¹⁰⁰ ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. Právník. Roč. 2020, čís. 1, s. 3.

¹⁰¹ MALENOVSKÝ, J. Čtvrtstoletí existence Smlouvy o Antarktidě in Mezinárodní vztahy č. 6/1986.

Podle článku IV. odst. 2 „žádné akce nebo činnost, spadající do doby, kdy tato Smlouva bude v platnosti, nebudou podkladem pro prohlášení, podporování či popírání jakýchkoli nároků na územní svrchovanost v Antarktidě a nevytvoří žádná práva na svrchovanost v Antarktidě. Žádné nové nároky na rozšíření existujících nároků na územní svrchovanost v Antarktidě nebudou uplatňovány, dokud tato Smlouva bude v platnosti.“ To znamená, že žádný stát nemůže v době platnosti smlouvy vznášet nebo uplatňovat nároky na Antarktidu.

Přestože, jak je zmíněno výše, byly územní nároky na Antarktidu zmrazeny, některé státy však vznesly nároky na mořská pásma v Antarktidě. Na moře kolem Antarktidy se aplikuje i Úmluva OSN o mořském právu z roku 1982, která je podrobněji rozebrána v předchozích kapitolách a která je v tomto se smlouvou o Antarktidě, je např. dle J. Ondřeje v souladu.¹⁰² Zároveň ovšem zmiňuje, že „jestliže byly nároky sedmi států na částí území Antarktidy na základě suspendovány (zmrazeny) a bylo zakázáno vznést i nové nároky, mohla být těžko vymezena jednotlivá pásma moře u břehů Antarktidy.“ Antarktické vody tak musí být považovány za volné moře.¹⁰³

V roce 1994 si Austrálie činila nárok na výlučnou ekonomickou zónu. To později udělaly také USA, Chile a Argentina. Komisi pro hranice kontinentálního šelfu následně byly, a to v prvním desetiletí 21. století, předložena podání států, která se týkají jeho vymezení. Šlo o nároky Austrálie, Norska či Argentiny. Tyto nároky byly mnoha státy odmítnuty s odvoláním se na článek IV Smlouvy o Antarktidě, který říká, že „Žádné akce nebo činnost, spadající do doby, kdy tato Smlouva bude v platnosti, nebudou podkladem pro prohlášení, podporování či popírání jakýchkoli nároků na územní svrchovanost v Antarktidě a nevytvoří žádná práva na svrchovanost v Antarktidě. Žádné nové nároky na rozšíření existujících nároků na územní svrchovanost v Antarktidě nebudou uplatňovány, dokud tato Smlouva bude v platnosti.“¹⁰⁴

102 ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. In: Právník č. 3, 2020, s. 3–20, s. 6

103 ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. In: Právník č. 3, 2020, s. 3–20, s. 7.

104 ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. In: Právník č. 3, 2020, s. 3–20.

5. Zájem EU v těchto oblastech

Problematika arktických oblastí se EU dotýká už jen proto, že tři státy EU, a to Finsko, Dánsko a Švédsko, mají území v této oblasti. Tyto státy jsou zároveň řádnými členy Arktické rady a šest dalších států EU: Francie, Německo, Itálie, Nizozemsko, Polsko, Španělsko, má v Arktické radě status pozorovatele. Island a Norsko jsou pak členskými státy Evropského hospodářského prostoru.¹⁰⁵

Ve vztahu k Antarktidě pak existují normy a usnesení, které s ní souvisí.

5.1. Vztahy EU k Arktidě

EU jako taková se v arktických oblastech angažuje, přičemž si v rámci Integrované politiky Evropské unie stanovila ve vztahu k Arktidě tři prioritní oblasti. Těmi jsou změna klimatu a ochrana životního prostředí Arktidy, udržitelný rozvoj v Arktidě a jejím okolí a mezinárodní spolupráce v otázkách Arktidy¹⁰⁶

Podle Integrované politiky Evropské unie pro Arktidu, „v Arktidě, kde od roku 1979 ubylo více než 40 % mořského ledu přítomného během letního období, jsou její dopady viditelné. Jsou ohroženy citlivé ekosystémy Arktidy a změna klimatu přímo ovlivňuje tradiční způsob obživy původních obyvatel. Tající permafrost v jedné z nejchladnějších částí světa způsobuje přesuny půdy a poškozuje tím přírodní stanoviště a infrastrukturu. Odhaduje se, že potenciální škody dosahují stovek miliard eur.“¹⁰⁷

EU si vytyčila, že se bude soustředit na výzkum Arktidy. Hlavním institutem výzkumu je pak iniciativa EU-PolarNet, která sdružuje celkem 22 evropských výzkumných ústavů. V případě změny klimatu se EU zavázala, že bude využívat 20 % rozpočtu EU na cíle spojené s klimatem. Pokud jde o samotnou Arktidu: „Vzhledem k tomu, že je změna klimatu cirkumpolárním

¹⁰⁵ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016). Evropská komise ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0021&qid=1634029446045&from=CS>.

¹⁰⁶ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016). Evropská komise ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0021&qid=1634029446045&from=CS>.

¹⁰⁷ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016), s. 5.

*problémem, je EU připravena spolupracovat se státy Arktidy, původními národy a příslušnými arktickými regionálními a mnohostrannými fóry na sdílení zkušeností, odborných znalostí a informací týkajících se změny klimatu, dopadů na klima, přizpůsobování se této změně a odolnosti klimatu v zájmu vytvoření ambiciózního programu přizpůsobování se změně klimatu pro oblast Arktidy.*¹⁰⁸

V oblasti chrany životního prostředí je pozornost EU soustředěna na problematiku znečišťujících látek a těžkých kovů, které se ve stále větší míře nacházejí v potravinovém řetězci Arktidy. Kromě toho se EU soustředí na riziko invazivních nepůvodních druhů.

Pokud jde o udržitelný rozvoj, „politika soudržnosti EU podporuje v evropské Arktidě investice stejně jako budování kapacit, přičemž klade důraz na výzkum a inovace, konkurenceschopnost malých a středních podniků a podporu přechodu na nízkouhlíkové hospodářství.“¹⁰⁹ EU se tak soustředí na šíření nových technologií v Arktidě (např. materiálů, které mohou fungovat v extrémních arktických podmínkách).

V oblasti mezinárodní spolupráce v otázkách Arktidy je EU zapojena do záležitostí, „které mají přímou důležitost pro Arktidu, prostřednictvím OSN a jejích specializovaných agentur (Rámcová úmluva Organizace spojených národů o změně klimatu, Mezinárodní námořní organizace a Mezinárodní organizace pro civilní letectví) a pomocných orgánů (Program OSN pro životní prostředí).“¹¹⁰

EU uznává a podporuje právní nástroje pro správu světových moří. Je to především Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu, aktivně se účastní Arktické rady a podporuje také regionální a subregionální spolupráci – např. prostřednictvím členství v Barentsově evropsko-arktické radě, případně Severské radě a Severské radě ministrů.

EU spolupracuje i na bilaterální úrovni se všemi arktickými partnery, a to včetně Kanady, Ruska a Spojených států amerických. V rámci partnerství

¹⁰⁸ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016), s. 7.

¹⁰⁹ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016), s. 7.

¹¹⁰ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016), s. 14.

spolupracuje s Grónskem, přičemž hlavním cílem tohoto partnerství je řešit hlavní problém arktických oblastí, především v oblasti diverzifikace hospodářství a posílení administrativní kapacity.¹¹¹

V případě Arktidy je nutné zmínit i *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. října 2021 o Arktidě: příležitosti, obavy a bezpečnostní výzvy*.¹¹² V rámci tohoto usnesení bylo deklarováno, že Arktida má pro EU strategický a politický význam. Současně EU vyzývá všechny zúčastněné strany, nejen tedy pouze členské státy EU, aby nezvyšovaly napětí v této oblasti a aby reagovaly na změny klimatu v arktických oblastech.¹¹³

5.2. Vztahy EU k Antarktidě

V první řadě je třeba konstatovat, že EU nemá přímo prováděcí předpis ke Smlouvě o Antarktidě, případně k Madridskému protokolu. Nicméně existuje několik unijních právních norem, které je třeba v této souvislosti zmínit.

Na prvním místě je to Nařízení Rady ES č. 3943/1990, č. 66/1998 a č. 1721/1999, která byla vydána v souvislosti s přistoupením ES k Úmluvě o zachování mořských živých zdrojů (z roku 1980). K přistoupení ES k této úmluvě došlo v roce 1981. Dalším důležitým právním aktem v této souvislosti bylo Nařízení Rady (EHS) č. 3943/1990 ze dne 19. prosince 1990 o používání systému pozorování a inspekcí zřízeného podle čl. 24 Úmluvy o zachování antarktických živých mořských zdrojů a Nařízení Rady (ES) č. 66/1998 ze dne 18. prosince 1998 stanovující určitá ochranná a kontrolní opatření aplikovatelná na rybářské činnosti v Antarktidě a zrušující Nařízení Rady (ES) č. 2113/96.

Současně je třeba zmínit i Rozhodnutí Rady ze dne 4. září 1981 o uzavření Úmluvy o zachování živých mořských zdrojů v Antarktidě. Aktuálnější je ovšem bezesporu *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 8. července 2021 o vytvoření chráněných antarktických mořských oblastí a zachování biologické rozmanitosti*

¹¹¹ Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016), s. 15.

¹¹² Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. října 2021 o Arktidě: příležitosti, obavy a bezpečnostní výzvy.

¹¹³ Článek 14 Usnesení Evropského parlamentu ze dne 7. října 2021 o Arktidě: příležitosti, obavy a bezpečnostní výzvy.

*Jižního oceánu.*¹¹⁴ Toto usnesení především podporuje snahy EU o vytvoření dvou nových chráněných mořských oblastí ve východní Antarktidě a současně vyzývá Evropskou komisi, „*aby v rámci příprav na výroční zasedání Komise pro zachování živých mořských zdrojů v Antarktidě v roce 2021 zintenzivnila v nadcházejících měsících své dvoustranné a vícestranné snahy o zajištění podpory pro vytvoření těchto chráněných mořských oblastí a aby se zaměřily zejména na ty členy komise, kteří vyjádřili s těmito návrhy nesouhlas.*“¹¹⁵

¹¹⁴ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 8. července 2021 o vytvoření chráněných antarktických mořských oblastí a zachování biologické rozmanitosti Jižního oceánu. Evropský parlament [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0361_CS.html.

¹¹⁵ Odst. 2 Usnesení Evropského parlamentu ze dne 8. července 2021 o vytvoření chráněných antarktických mořských oblastí a zachování biologické rozmanitosti Jižního oceánu.

6. Vztah České republiky k arktickým a antarktickým oblastem

V této kapitole je popsán vztah České republiky k arktickým a antarktickým oblastem. Přestože se Česká republika nenachází ani v jedné z těchto oblastí, má k nim vztah. V případě Arktidy jde zejména o oblast životního prostředí, v případě Antarktidy pak o vědecký výzkum.

6.1. Česká republika a Arktida

Pokud jde o Arktidu a arktickou oblast, čeští cestovatelé dosáhli tohoto území již v 18. století. Česká republika se stala smluvní stranou Smlouvy o Špicberky, když k této smlouvě Československo přistoupilo v roce 1930. Již v 60. letech 20. století působilo na Špicberkách několik československých vědců.¹¹⁶

V dokumentu *Česko v Arktidě/Arktida v Česku*, který vznikl v roce 2021, je uvedeno, proč je ČR vhodným kandidátem na pozorovatele v Arktické radě: *„Česko souhlasí se záměry Arktické rady, jak jsou definovány v Ottawské deklaraci, a plně je podporuje. Respektuje hodnoty, zájmy, kulturu a tradice původních arktických národů a všech obyvatel Arktidy. Bude nadále přispívat k arktickému výzkumu v klimatologii, glaciologii, geologii, geomorfologii, hydrologii, limnologii, mikrobiologii, botanice, zoologii, parazitologii, geofyzice, sociálních vědách a mezinárodních vztazích, k projektům Arktické rady, které se zabývají výzvami spojenými se životem místních obyvatel, dopadem ekonomických aktivit na migraci zvířat, potravinovou bezpečností a znečištěním mikroplasty, dopadem hromadného turismu na přírodní prostředí a novými technologiemi pro udržitelný rozvoj Arktidy.“*¹¹⁷

ČR tedy požádala o získání pozorovatelského statusu v Arktické radě, a to v prosinci 2020, ale dle stránek ministerstva zahraničních věcí, *„na ministerském zasedání Arktické rady, které se konalo v květnu 2021 v Reykjavíku, však nebylo*

¹¹⁶ Česko v Arktidě/Arktida v Česku. Česko na cestě k pozorovatelskému statusu v Arktické radě. Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.mzv.cz/file/4248502/Cesko_v_Arktide_Arktida_v_Cesku.pdf.

¹¹⁷ Česko v Arktidě/Arktida v Česku. Česko na cestě k pozorovatelskému statusu v Arktické radě. Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.mzv.cz/file/4248502/Cesko_v_Arktide_Arktida_v_Cesku.pdf.

*přijato rozhodnutí o přijetí nových pozorovatelských zemí.*¹¹⁸ Po ruské invazi na Ukrajinu Kanada, Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko a Spojené státy tuto invazi odsoudily a dočasně přerušily účast na jednáních Arktické rady.

6.2. Česká republika a Antarktida

Československo přistoupilo ke Smlouvě o Antarktidě, která je rozebrána v práci výše, dne 14. června 1962, viz vyhláška ministra zahraničních věcí č. 76/1962 Sb., o Smlouvě o Antarktidě¹¹⁹. Samotná Smlouva o Antarktidě ani Protokol nemají povahu přímo použitelných (self-executing) smluv, nelze tudíž jejich provádění zajistit odkazem v čl. 10 Ústavy České republiky. Bylo proto třeba vydat speciální zákon a adaptovat tak příslušné mezinárodní závazky do právního řádu.¹²⁰

Dne 29. května 2013 pak Česká republika jako smluvní strana Smlouvy o Antarktidě získala tzv. konzultativní status. Je tak oprávněna aktivně se účastnit shromáždění smluvních stran s hlasovacím právem a spolurozhodovat o využívání a budoucnosti Antarktidy, a to s platností od 1. dubna 2014.¹²¹

Česká republika je signatářem Protokolu o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě, který byl sjednán dne 4. října 1991 v Madridu, s platností od 24. září 2004. Protokol zavazuje smluvní strany k všestranné ochraně životního prostředí Antarktidy a závislých přidružených ekosystémů a zakazuje jakoukoli jinou než vědeckou činnost týkající se nerostných zdrojů.

Vnitrostátně je pak problematika upravena zákonem č. 276/2003 Sb., o Antarktidě. Tento zákon komplexně upravil podmínky ochrany životního prostředí v Antarktidě, vymezil v souladu s mezinárodní právní úpravou

¹¹⁸ Česká republika a Arktická rada. Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/kandidatura_cr_na_pozorovatelsky_status/index.html.

¹¹⁹ Vyhláška ministra zahraničních věcí o Smlouvě o Antarktidě č. 76 ze dne 14. června 1962, o Smlouvě o Antarktidě, In: Sbírka zákonů České republiky. 1962, částka 40 [online], [cit. 5. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>.

¹²⁰ MALENOVSKÝ, J. Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům. Brno – Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 463.

¹²¹ Recognition of the Czech Republic as a Consultative Party. Decision 1 (2013) - ATCM XXXVI - CEP XVI, Brussels [online], [cit. 5. 10. 2023]. Dostupné z WWW: <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Measure/547>.

Antarktickou oblast, zakázal provádění některých činností v Antarktidě a stanovil, že některé činnosti je možné je provádět jen na základě povolení.¹²²

S účinností od 1. 1. 2023 pak byla přijata novela uvedeného zákona, pojednávající o odpovědnosti, kterou současná právní úprava opomíjí. Především ukládá povinnosti provozovatelům působícím v Antarktidě, aby vypracovali pohotovostní plán, který musí být aktuální po celou dobu jejich působení v Antarktidě.¹²³

¹²² Zákon č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů ze dne 6. srpna 2003, In: Sbírka zákonů České republiky. 2003, částka 93 [online], [cit. 5. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>.

¹²³ Zákon č. 459/20022 Sb., kterým se mění zákon č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů ze dne 13. prosince 2022, In: Sbírka zákonů České republiky. 2022, částka 205 [online], [cit. 6. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=39536>.

7. Porovnání právních režimů

Přestože Arktida a Antarktida jsou si jako oblasti do určité míry podobné, protože se jedná o teritoria málo či vůbec zalidněná a převážnou část roku nebo celý rok se jedná o zamrzlé oblasti. Nicméně z pohledu právní úpravy se jedná o odlišné situace.

Jak vyplývá z výše uvedeného, Antarktida je z právního pohledu upravena Smlouvou o Antarktidě, která byla podepsaná v roce 1959 a na kterou navázaly další smlouvy. Tyto smlouvy spolu se zmíněnou Smlouvou o Antarktidě tvoří tzv. Antarktický smluvní systém. Na rozdíl od toho nemá Arktida podobné právní ukotvení, přesto je možné hovořit v souvislosti s arktickými oblastmi o určitém právním režimu. Ten je především reprezentován Úmluvou Organizace spojených národů o mořském právu z roku 1982, ze které vycházejí některé právní principy a instrumenty, které jsou pro Arktidu relevantní.

Nicméně není ani existence Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu není srovnatelná se Smlouvou o Antarktidě a pokud ano, tak pouze vzdáleně. Zatímco Smlouva o Antarktidě vysloveně upravuje vztahy států k této oblasti, Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu se primárně vztahuje na problematiku mořského práva, ovšem s dopady na arktické oblasti, resp. zájmy států v této oblasti.

Rozdílnost je možné vidět i v nárocích jednotlivých států na arktické nebo antarktické oblasti, protože ve Smlouvě o Antarktidě je zakotveno, že žádná země nebude vznášet nároky na Antarktidu po dobu platnosti této smlouvy, zatímco v případě Arktidy se zde projevují zájmy Spojených států amerických, Kanady, Ruska, Švédska, Dánska, Norska, Velké Británie, Kanady a Finska.

V Arktidě v současné době probíhají aktivní spory o to, jak bude vymezen kontinentální šelf, námořní hranice a pravidla pro plavbu v Arktidě. V letošním roce tato oblast zaznamenala po 20 letech sporu posun, kdy Komise OSN pro hranice kontinentálního šelfu doporučila vyhovět ruskému požadavku na jeho rozšíření. Stále se však čeká na posouzení požadavků Kanady, Dánska, Norska a předpokládá se podání požadavku i USA.

Závěr

Arktida a Antarktida jsou oblasti, které mají relativně hodně společných rysů. Nacházejí se na opačné straně zeměkoule, což má za následek, že jejich podnebí je podobné. Současně právě vzhledem ke své geografické poloze se jedná o špatně přístupné oblasti. Pokud je řeč o Arktidě, je tím myšleno území na sever od severního polárního kruhu, Antarktida se nachází na pevnině kolem Jižního pólu a na přilehlých ostrovech. Zatímco v případě Arktidy se nejedná a souvislou plochu země, která by byla pokrytá ledem, ale pouze o led samotný, v případě Antarktidy se jedná skutečně o kontinent.

O Arktidě na severu věděli již starověcí Řekové a v 10. století pak Skandinávci. V období 15. – 19. století vzrostl zájem Evropanů o arktické oblasti, ve kterých se nacházelo množství surovin. Například kolem roku 1920 tu Norman Wells z Kanady začal těžit ropu. V souvislosti s Arktidou se občas hovoří o tzv. arktické horečce, která označuje zvýšený zájem lidí o tuto oblast světa. První, kdo vztyčil vlajku nad Severním pólem, byl Američan Peary v roce 1909.

O Antarktidu se zajímali objevitelé od novověku, v 19. století do Antarktidy pluli ruští mořeplavci Fadděj Faddějevič Bellingshausen společně s M. P. Lazarovem a Brit Bransfield. Zprávy, které podali tito cestovatelé o této oblasti, byly první, které o Antarktidě byly. Jižní pól byl pokořen později než Severní, protože se tak stalo roku 1911.

Pokud jde o nároky jednotlivých států na Arktidu, resp. Antarktidu, je třeba konstatovat, že velké množství států si dělalo na obě oblasti nárok. Pokud jde o Arktidu, své zájmy zde uplatňovaly především Kanada, Dánsko (včetně Grónska), Finsko, Island, Norsko, Rusko, Švédsko, a USA. V případě Antarktidy to byla především Velká Británie, Austrálie a Nový Zéland, dále pak Spojené státy americké, Japonsko, Německo a další.

Právní režim Arktidy je ovlivněn především mořským právem, které se vyvíjelo již od starověku. V této souvislosti je bezesporu významná Ženevská úmluva o volném moři z roku 1958, která rozlišila volné moře, vnitrozemské vody a pobřežní vody. Na ni pak navázala Úmluva Organizace Spojených národů o mořském právu. Tato úmluva byla významná pro Arktidu, protože tato oblast není de facto pevninou, ale zamrzlým mořem s množstvím ostrovů nebo šelfů. Dle

této úmluvy jsou stanovené linie, které patří pobřežnímu státu. Zásady pro vytyčení těchto linií či hranic právě výše zmíněná úmluva přinesla.

Státy, které měly zájmy v arktické oblasti, si pak prostřednictvím vnitřního zákonodárství na základě výše zmíněné úmluvy a v souladu s ní musely upravit právní vztah k části arktické oblasti. Učinilo tak například Rusko ve federálním zákoně č. 187 o kontinentálním šelfu nebo ve federálním zákoně č. 191 o výhradní ekonomické zóně.

Právní režim Antarktidy je ale do značné míry odlišný, protože již v roce 1958 navrhly Spojené státy americké státům, které měly zájmy v Antarktidě, aby byla sjednána mezinárodní smlouva, která by upravila právní režim této oblasti pro mírové účely. Tak vznikla Smlouva o Antarktidě, která jednak znamenala zmrazení nároků některých zemí na určitá území v Antarktidě a po dobu platnosti smlouvy také vznášení nároků dalších.

Jak je patrné z výše uvedené, stejně jako je určitý rozdíl mezi oběma geografickými částmi – Arktidou a Antarktidou – stejně tak je rozdíl i v právních systémech obou oblastí. Antarktida, její status a veškerá činnost v ní prováděná, je komplexně upravena Smlouvou o Antarktidě, respektive Antarktickým smluvním systémem, a to déle než 60. let. Arktida je jakožto převážně zamrzlé moře upravena obecně mořským právem, a to zejména Úmluvou Organizace Spojených národů o mořském právu. Tento rozdíl se projevuje i v nárocích jednotlivých zemí na tato území, protože v případě Antarktidy podle uvedené smlouvy jsou pozastaveny veškeré nároky, ale v případě Arktidy, která se díky klimatickým změnám stává stále atraktivnější z pohledu získávání přírodních zdrojů či plavby touto oblastí, nadále probíhá vymezení námořních hranic, vypořádání požadavků na rozšíření kontinentálního šelfu či určení režimu plavby.

Protože jsou to i některé členské státy EU, které mají zájmy v Arktidě, je třeba konstatovat, že i sama EU má v této oblasti své zájmy. Právě z tohoto důvodu vznikla Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu, které zastřešuje iniciativu EU v této oblasti. Ta se soustředí především na změnu klimatu, ochranu životního prostředí. S tím souvisí také to, že Evropská unie podporuje výzkum Arktidy. Kromě této politiky je třeba zmínit také Usnesení Evropského

parlamentu ze dne 7. října 2021 o Arktidě: příležitosti a bezpečnostní výzvy, které deklarovalo strategický a politický význam Arktidy pro EU.

Pokud jde o vztahy EU k Antarktidě, je třeba zmínit Rozhodnutí Rady ze dne 4. září 1981 o uzavření Úmluvy o zachování živých mořských zdrojů v Antarktidě nebo *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 8. července 2021 o vytvoření chráněných antarktických mořských oblastí a zachování biologické rozmanitosti Jižního oceánu*.

Vztah českého prostředí k Antarktidě je rámcově vymezen zákonem č. 276/2003 Sb., o Antarktidě. V případě Arktidy je postavení ČR takové, že v roce 2021 je ČR kandidátem na pozorovatele v Arktidě, ale mezinárodní situace ztížila a protáhla jednání, a tedy zamezila jeho přijetí do Arktické rady.

Použité prameny a literatura

Literatura

ANDERSON, Harry S. *Exploring the Polar Regions*. New York: Chelsea House, 2010. ISBN 978-0816052592.

BUDIL, Ivo T. *Dějiny Skandinávie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-228-2.

BIRNIE, P. In: VIGNI, P. *The Interaction between the Antarctic System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area*, Kluwer Law International 2000.

BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*, Clarendon Press, Oxford, 2019, ISBN: 978-0-1987-37-445.

BURKE, Danita Catherine. *Diplomacy and the Arctic Council*. Canada. McGill-Queen's University Press 2019. ISBN 978-0-7735-5918-9.

BUTLER, William Elliott. *Northeast arctic passage*. Alphen aan den Rijn: Sijthoff & Noordhoff, 1978, ISBN 90-286-0498-7.

BYERS, Michael et al. *International Law and the Arctic. Cambridge Studies in International and Comparative Law*. Cambridge: Cambridge University Press 2013. ISBN 978-1-107-04275-9.

CRAWFORD, James. *Brownlie's Principles of Public International Law*. 8th edition. Oxford: Oxford University Press 2012. ISBN 978-0199699698.

ČEPELKA, Čestmír a Pavel ŠTURMA. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-721-7.

DAVID, Vladislav. *Historie mezinárodního práva a jeho vědy*. Praha: Aleko, 1991. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 80-85341-20-4.

DODDS, Klaus, WOODWARD, Jamie. *The Arctic. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press 2021. ISBN 978-0-19-881928-9.

GÖBEL, Ernst, MILLS, Ian. and WALLARD, Andrew, eds. *The International System of Units* (8th ed.). Paris: Bureau International des Poids et Mesures, 2006. ISBN 92-822-2213-6.

CHURCHILL, Robin Rolf and LOWE, Alan Vaughan. *The law of the Sea*. Revised and Enlarged. Manchester: Manchester University Press 1988. ISBN 0-7190-2922-3.

McGEE, Jeffrey, ADMISTON, David, HAWARD, Marcus. *The Future of Antarctica. Scenarios from Classical Geopolitics*. Leeds: Springer (Springer Polar Sciences). ISBN 978-981-16-7094-7.

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část a poměr k jiným právním systémům*. Brno – Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN: 978-80-210-9510-6.

MOUTON, M. W. *The International Regime of the Polar Regions*. Académie de droit International de La Haye, Recueil des Cours, 1962/III.

ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-69-4.

ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mořských oblastí: srovnání s kosmem a Antarktidou*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-630-9.

PHARAND, Donat. *Canada's Arctic Waters in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 97-80-5115-6545-8.

REPIN, Leonid Borisovič. *Po stopách slavných mořeplavců*. Praha: Lidové nakladatelství 1989. ISBN 80-7022-014-7.

ROTHWELL, D. – KAYE, S. In: VIGNI, P. *The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area*. Max Planck Yearbook of the United Nations Law. 2000, č. 4.

ROTTEN, Svein Vigeland. *The Arctic Council. Between Environmental Protection and Geopolitics*. Palgrave Macmillan 2020. ISBN 978-981-13-9289-4.

SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Codex Bohemia 1999. ISBN 80-85963-82-5.

BERKMAN, Paul Arthur, VYLEGZHANIN, Alexandr N., YOUNG, Oran R. *Baseline of Russian Arctic Laws*. Cham: Springer. ISBN 978-3-030-06262-0.

Články a odborné studie

BARRENNE, Jeannette Irington. The Contribution of Andrés Bello to the Law of the Sea in the Chilean Civil Code. In: CASTILLO, Lilian del (ed). *Law of the Sea, From Grotius to the International Tribunal for the Law of Sea*. Leiden-Boston: Brill Nijhoff 2015. ISBN 978-90-04-28379-4.

BRIGHAM, Lawson W. *The Arctic*. Foreign Policy, 2010 [online], [cit.11.9.2023]., Dostupné z WWW <https://www.jstor.org/stable/20753989>.

BYERS, Michael a Suzanne LALONDE. Who Controls the Northwest Passage?. *Journal of Transnational Law* [online]. October 2009, Volume 42, Number 4 [cit.11.9.2023]. Dostupné z: <http://law.vanderbilt.edu/publications/journal-of-transnational-law/archives/volume-42-number-4/download.aspx?id=4308>.

JAREŠ, Vladimír. „The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: The Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic.” *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2009, vol. 42, no. 4.

MALENOVSKÝ, J. Čtvrtstoletí existence Smlouvy o Antarktidě in *Mezinárodní vztahy* č. 6/1986.

ONDŘEJ, Jan. Právní režim Antarktidy dvě stě let od jejího objevení. In: *Právník* č. 3/2020.

ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu (Severní ledový oceán). In: *Právník* 6/2014.

PADRTOVÁ, Barbora. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné. Ústav mezinárodních vztahů

2017 [online], [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.dokumenty-iir.cz/DiscussionPapers/DP_Padrtova_Travnickova_Arktida.pdf.

ŘÍPA, Jan. Geopolitický význam Arktidy. *Ochrana & Bezpečnost*. 2016, ročník V., č. 2, ISSN 1805-565, s. 3. [online], [cit. 15. 2. 2022] Dostupné z WWW: http://ochab.ezin.cz/O-a-B_2016_B/2016_OaB_B_07_ripa.pdf.

TROLLE-ANDERSON, Rolph. The Antarctic scene: legal and political facts. In: TRIGGS, Gillian D. (ed): *The Antarctic Treaty régime. Law, Environment and Resources*. Cambridge: Cambridge University Press 2008. ISBN 978-0-521-32766-4.

ŽÁKOVSKÁ, Karolina. Návštěva profesora Beuriera v Praze. České právo životního prostředí [online]. 2007. Dostupné z WWW: http://www.cspzp.com/dokumenty/casopis/cislo_21.pdf

Internetové zdroje

Antarktida a její právní režim. Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online], [cit. 5. 10. 2023]. Dostupné z WWW: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/mezinarodni_smlouvy/smlouva_o_antarktide/antarktida_a_jeji_pravni_rezim.html.

Background to UNCLOS. [online]. 2009 [cit. 10. 10. 2023]. Dostupné z WWW: <http://www.continentalshef.org/about/1143.aspx>.

BREUM Martin. Russia gets approval for the data behind much of its Arctic Ocean seabed claim. ARCTICTODAY, 2023 [online], [cit. 25.10.2023]., Dostupné z WWW: <https://www.arctictoday.com/russia-gets-approval-for-the-data-behind-much-of-its-arctic-ocean-seabed-claim/>.

Česká republika a Arktická rada. Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/kandidatura_cr_na_pozorovatel_sky_status/index.html.

Česko v Arktidě/Arktida v Česku. Česko na cestě k pozorovatelskému statusu v Arktické radě. Ministerstvo zahraničních věcí ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: https://www.mzv.cz/file/4248502/Cesko_v_Arktide_Arktida_v_Cesku.pdf.

KUNOY Bjorn. Recommendations on the Russian Federation's Proposed Outer Continental Shelf in the Arctic Area. EJIL:Talk!, 2023 [online], [cit. 20.10.2023]. Dostupné z WWW <https://www.ejiltalk.org/recommendations-on-the-russian-federations-proposed-outer-continental-shelf-in-the-arctic-area/>.

NORWAY'S CHAIRSHIP, 2023-2025 [online], [cit. 12. 8. 2023]. Dostupné z WWW: <https://arctic-council.org/about/norway-chair-2/>

Recognition of the Czech Republic as a Consultative Party. Decision 1 (2013) - ATCM XXXVI – CEP XVI, Brussels [online], [cit. 5. 10. 2023]. Dostupné z WWW: <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Measure/547>.

Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a Radě: Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu (2016. Evropská komise ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0021&qid=1634029446045&from=CS>.

Sněmovní tisk 67/0 Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Poslanecká sněmovna ČR [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=67&CT1=0>.

THE ICJ AND ITLOS □ IS THERE A PLACE FOR JUDICIAL DIALOGUE BETWEEN THEM? [cit. 19. 9. 2023]. Dostupné z WWW: [un.org/en/ga/sixth/74/pdfs/29 october 2019 2 concept note.pdf](https://un.org/en/ga/sixth/74/pdfs/29%20october%202019%20concept%20note.pdf).

THE ILULISSAT DECLARATION, Arctic ocean Conference Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008, [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf>.

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 8. července 2021 o vytvoření chráněných antarktických mořských oblastí a zachování biologické rozmanitosti Jižního oceánu. Evropský parlament [online]. Dostupné z WWW: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0361_CS.html.

Seznam použitých právních předpisů

Federal Law No. 191-FZ of 1998 on the Exclusive Economic Zone [online], [cit. 2. 7. 2022]. Dostupné z WWW: <https://leap.unep.org/countries/ru/national-legislation/federal-law-no-191-fz-1998-exclusive-economic-zone>.

RF Continental Shelf Act. RF Federal Act No. 187-FZ. Adopted By The State Duma On October 25, 1995 [online]. Dostupné z WWW: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/html/rus21902E.htm>.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Protokolu o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě č. 42 ze dne 31. března 2005, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 20 [online], [cit. 10. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4560>.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy Organizace Spojených národů o mořském právu č. 240 ze dne 6. září 1996, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 71 [online], [cit. 20. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2966>.

1 UNITED NATIONS TREATY COLLECTION, UNCLOS [online], [cit. 22. 10. 2023]. Dostupné z WWW: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en.

Vyhláška ministra zahraničních věcí o Smlouvě o Antarktidě č. 76 ze dne 14. června 1962, o Smlouvě o Antarktidě, In: Sbírka zákonů České republiky. 1962, částka 40 [online], [cit. 5. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>.

Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě o volném moři č. 92 ze dne 6. května 1964, In: Sbírka zákonů České republiky, částka 40 [online], [cit. 19. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1278>.

Zákon č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů ze dne 6. srpna 2003, In: Sbírka zákonů České republiky. 2003, částka 93 [online], [cit. 5. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1147>.

Zákon č. 459/20022 Sb., kterým se mění zákon č. 276/2003 Sb., o Antarktidě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů ze dne 13. prosince 2022, In: Sbírka zákonů České republiky. 2022, částka 205 [online], [cit. 6. 9. 2023]. Dostupné z WWW: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=39536>.

Název práce, abstrakt, klíčová slova

Název práce

Právní režim Arktidy (mezinárodněprávní aspekty režimu Severního ledového oceánu), srovnání s právním režimem Antarktidy

Abstrakt

Hlavním cílem této práce je analýza právního režimu Arktidy, respektive Severního ledového oceánu, a Antarktidy a jejich následná komparace. Výzkumnou otázkou je, zda a v čem konkrétně se liší právní režimy těchto polárních oblastí.

V práci je využito převážně metody deskriptivní, s jejíž pomocí jsou popsány základní východiska a platná právní úprava, a následně při porovnání obou režimů pak metoda komparativní. Kromě úvodu a závěru je práce rozdělena do celkem sedmi kapitol, které jsou dále členěny.

Práce tak nejprve definuje Arktidu a Antarktidu, představí jejich historii a nastíní geopolitický význam. Hlavní části práce jsou věnovány právnímu režimu. V případě Arktidy, která je převážně zamrzlým mořem kolem severního pólu, je pojednáno především o mořském právu, které je pro toto území relevantní. Pozornost je věnována Úmluvě OSN o mořském právu z roku 1982 a její aplikaci na Severní ledový oceán. V práci jsou dále popsány i dosud nevyřešené spory v této oblasti a výzvy, které s sebou tento právní režim nejen pro arktické státy přináší. V případě Antarktidy, která je kontinentem, je rozebrán komplexní smluvní režim, který byl smluvně zakotven roku 1954. Pozornost je věnována i zájmu Evropské unie v těchto oblastech a rovněž tomu, jaký k nim má vztah Česká republika.

Výsledkem práce je komparace právních režimů Arktidy a Antarktidy. Ačkoli se na první pohled Arktida a Antarktida mohou zdát podobné, ze srovnání jejich právní úpravy plyne, že se v tomto ohledu jedná o zcela odlišné regiony, a to jak z pohledu využívání těchto oblastí, nebo nárokování jejich částí.

V oblasti nároků jednotlivých států zásadní rozdíl plyne z ustanovení Smlouvy o Antarktidě, která zakotvuje, že po dobu její platnosti žádné státy nesmí

vznášet nároky na území Antarktidy a ty, které byly v minulosti již vznesené, jsou po dobu její platnosti zmrazeny. V oblasti Arktidy se v současné době projevují zájmy Spojených států amerických, Kanady, Ruska, Švédska, Dánska, Norska, Velké Británie, Kanady a Finska a probíhají zde aktivní spory o to, jak bude vymezen kontinentální šelf, námořní hranice a pravidla pro plavbu v Arktidě.

Klíčová slova

Arktida, Severní ledový oceán, Antarktida

Title, abstract, key words

Title

The legal regime of the Arctic (international legal aspects of the Arctic Ocean), compared to the legal regime of Antarctica

Abstract

The main objective of this thesis is to analyse the legal regimes of the Arctic and Antarctica and to compare them. The research question is whether and in what specific ways the legal regimes of these polar regions differ.

The thesis mainly uses the descriptive method, which describes the basic background and the applicable legal framework, and then the comparative method when comparing the two regimes. In addition to the introduction and conclusion, the thesis is divided into a total of seven chapters.

The thesis thus first defines the Arctic and Antarctic, introduces their history and outlines their geopolitical significance. The main parts of the thesis are devoted to the legal regime. In the case of the Arctic, which is mainly a frozen sea around the North Pole, the law of the sea relevant to this territory is discussed. Attention is given to the 1982 UN Convention on the Law of the Sea and its application to the Arctic Ocean. The thesis also describes the pending disputes in this area and the challenges that this legal regime poses not only for Arctic states. In the case of Antarctica, which is a continent, the complex treaty regime that was treaty-anchored in 1954 is discussed. Attention is also paid to the European Union's interest in these areas, as well as the Czech Republic's relationship to them.

The result of the work is a comparison of the legal regimes of the Arctic and Antarctica. Although at first glance the Arctic and Antarctica may seem similar, a comparison of their legal regimes shows that they are quite different regions in this respect, both in terms of the use of these areas and the claiming of parts of them.

A major difference in the area of state claims arises from the provisions of the Antarctic Treaty, which stipulates that no state may make claims to Antarctic

territory during its validity, and that those that have been made in the past are frozen for the duration of the Treaty. The Arctic region is currently the focus of interests of the United States, Canada, Russia, Sweden, Denmark, Norway, Great Britain and Finland, and there are active disputes over how the continental shelf, maritime boundaries and rules for navigation in the Arctic will be defined.

Key Words:

Arctic, Arctic Ocean, Antarctica